

ARTVIN İL GELİŞME PLANI

TİCARET, MALİ YAPI ve BANKACILIK RAPORU (TASLAK)

Yrd. Doç. Dr. Atakan ÖZTÜRK
Yılmaz OLGUN

Artvin, 2005

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no</u>
İÇİNDEKİLER	i
TABLO LİSTESİ.....	iii
1. TİCARET	1
1.1 Giriş.....	1
1.2 Artvin İli Ticaret Sektörünün Mevcut Durumu	1
1.2.1 Ticaret Sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Açısından İncelenmesi	3
1.2.2 Ticaret Sektörü Bünyesinde Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı	5
1.2.3 Ticaret Sektöründe İstihdam Durumu	6
1.2.4 Ticaret ve Sanayi Odaları.....	6
1.2.4.1 Artvin Ticaret ve Sanayi Odası.....	7
1.2.4.2 Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası	8
1.2.4.3 Borçka Ticaret ve Sanayi Odası	10
1.2.4.4 Hopa Ticaret ve Sanayi Odası	11
1.2.5 Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği.....	12
1.2.6 Şirket ve Kooperatifler	13
1.3 Artvin İlinde Dış Ticaretin Genel Durumu	14
1.4 Artvin İli Ticaret Sektörünün Darboğazları Stratejiler ve Çözüm Önerileri.....	18
2. BANKACILIK SEKTÖRÜ.....	20
2.1 Giriş.....	20
2.2 Artvin İlinde Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu.....	21
2.2.1 Banka Mevduatındaki Gelişmeler	22
2.2.2 Banka Kredilerindeki Gelişmeler	25
2.2.3 Kredi/Mevduat Oranındaki Gelişmeler	26
2.3 Artvin İlinde Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri	27
3. MALİ YAPI.....	29
3.1 Giriş.....	29
3.2 Artvin İli Mali Yapısının Genel Durumu.....	29
3.2.1 Kamu Harcamaları	29

3.2.2	Kamu Yatırım Harcamaları.....	30
3.2.3	Özel Sektör Yatırım Teşvikleri	32
3.2.4	Kamu Gelirleri.....	33
3.2.5	Vergi Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatı	34
3.3	Artvin İli Mali Yapısının Sorunları ve Çözüm Önerileri	35
4.	KAYNAKLAR	37

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa no</u>
Tablo 1. Karadeniz Bölgesi İllerinde Sabit Fiyatlarla Ticaret Sektörü Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının 2000 Yılındaki Dağılımı (1987 = 100).....	3
Tablo 2. 1996 ve 2000 Yılları İçin Sabit Fiyatlarla Ticaret Sektörü GSYİH'nın Karşılaştırılması (1987 = 100)	4
Tablo 3. Sabit Fiyatlarla GSYİH'ya Göre Artvin İlinde Ticaret Sektörünün Gelişimi (1987 = 100).....	4
Tablo 4. Artvin İlinde Ticaret Sektörü ve Diğer Sektörlerde Faaliyet Gösteren İşyerlerinin Sayısal Değişimi	5
Tablo 5. Artvin İli Ticaret Sektöründe İstihdam Durumu.....	6
Tablo 6. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan İşyeri Sayıları (2003 Yılı Sonu İtibariyle)	7
Tablo 7. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Kayıt Yaptıran Ticari İşyerleri.....	7
Tablo 8. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'nda 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri.....	8
Tablo 9. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan Şirket Sayıları (2003 Yılı Sonu İtibariyle)	8
Tablo 10. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Kayıt Yaptıran Ticari İşyerleri.....	9
Tablo 11. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri.....	9
Tablo 12. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'na 2003 Yılında Kayıt Yaptıran İşyeri Sayıları	10
Tablo 13. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri.....	10
Tablo 14. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan Şirket Sayıları (2003 Yılı Sonu İtibariyle)	11
Tablo 15. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Kayıt Yaptıran Ticari İşyerleri.....	11
Tablo 16. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri.....	12
Tablo 17. Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği - Odalara Kayıtlı Üye Listesi (2004*)	13
Tablo 18. Artvin İlindeki Faal Şirketlerin Sayısal Dağılımı	13

Tablo 19.	İlçelere Göre Kooperatif Türü ve Sayılarının Dağılımı.....	14
Tablo 20.	Hopa ve Sarp Gümrük Müdürlüklerinden Gerçekleşen Dış Ticaret.....	15
Tablo 21.	Sarp Sınır Kapısı Gelen ve Giden Yolcu Sayısı	16
Tablo 22.	Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı Araç ve Gemi Trafığı	17
Tablo 23.	Türk Bankacılık Sisteminde Banka ve Bankaların Şube Sayıları, 2004.....	20
Tablo 24.	Artvin İlinde Banka ve Şube Sayıları (2004).....	21
Tablo 25.	Artvin İlinde Faaliyet Gösteren Bankaların İlçelere Dağılımı (2004).....	21
Tablo 26.	Artvin İli Banka ve Şube Sayılarının Dönemsel Değişimi (1990-2004).....	22
Tablo 27.	Artvin İli ve DKB İllerinde Mevduat Türlerinin 2003 Yılı İtibariyle Miktar ve Oran Olarak Dağılımı.....	23
Tablo 28.	Artvin ve DKB İllerinde Mevduatın Türk Lirası ve Yabancı Para Cinsinden Dağılımı (Milyon ABD Doları).....	23
Tablo 29.	Yıllar İtibariyle Şube Başına Düşen Ortalama Mevduat (Milyon ABD Doları) ve Oransal Değişimi (%).....	24
Tablo 30.	Artvin İlinde Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı ve DKB İlleri ile Karşılaştırılması (Dolar)	24
Tablo 31.	Artvin İlinde Kredilerin Sektörlere Göre Miktar ve Oransal Olarak Dağılımı (Cari Fiyatlarla)	25
Tablo 32.	Artvin İlinde Kredilerin Dağılımı (Milyon ABD Doları) ve Değişimi (%).....	25
Tablo 33.	Artvin İlinde Kişi Başına Düşen Banka Kredileri ve DKB İlleri ile Karşılaştırılması (Dolar)	26
Tablo 34.	Artvin İli Kredi/Mevduat Oranları (%).....	26
Tablo 35.	Artvin İli Genel ve Katma Bütçe Giderleri (Milyar TL) ve Oransal Dağılımı (%)	29
Tablo 36.	Artvin İli Konsolide Giderleri (Milyar TL) ve Oransal Dağılımı (%).....	30
Tablo 37.	Artvin İlinde Kamu Yatırım Harcamaları ve Sektörlere Göre Dağılımı (Cari Fiyatlarla).....	30
Tablo 38.	Artvin İli 2004 Yılı Kamu Yatırımlarının Sektörlere ve Projelere Göre Dağılımı (Milyar TL).....	31
Tablo 39.	Artvin İline Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin DKB ve Türkiye İle Karşılaştırılması	32
Tablo 40.	Artvin İli Konsolide Bütçe Gelirlerinin Tahsilatı (Cari fiyatlarla- Milyar TL)	33
Tablo 41.	Artvin İli Konsolide Bütçe Gelir ve Gider Karşılaştırması (Cari Fiyatlarla-Milyar TL).....	34

Tablo 42. Artvin İlinde Vergi Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatı (Cari Fiyatlarla- Milyar TL)	34
Tablo 43. Artvin İli Vergi Mükellefi Sayıları (2003).....	35

1. TİCARET

1.1 Giriş

Kâr amacıyla mal veya öteki değerli şeylerin alım-satım faaliyetlerinden oluşan ticaret, genellikle tarım ve sanayi gibi üretime dönük faaliyetlerden farklı bir iş kolu özelliğindedir. Ticaret, mevcut değerlerin (mal, kıymetli evrak vs. gibi) el değiştirmesi ilkesine dayanmakta ve ticaretten elde edilen kazançlar da öteki faaliyetler gibi Gayri Safi Milli Hasılanın (GSMH'nın) bir bölümünü oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 1992).

Öte yandan, ticaret sektörü, sadece üretim sektörü tarafından üretilen mallar ile hizmet sektörü tarafından üretilen hizmetlerin tüketicilere arz edildiği bir sektör değil, aynı zamanda oluşturduğu katma değer ve sermaye birikimi yoluyla yeni yatırımlar için de kaynak oluşturan bir sektördür. Bu sebeple gelişmiş bir ticaret sektörü ile oluşturulan katma değer, sanayileşmenin de yürütücü gücü olmaktadır (Ateş ve Ayyıldız, 2002).

Ticaret, ihtiyaçların karşılanması amacıyla üreticilerle tüketiciler arasında bir köprü görevi görmesi, istihdam alanı oluşturması, ticari faaliyetler sonucu elde edilen katma değerlerin yeni yatırımlara yönlendirilmesine imkân sağlaması, diğer sektörlerle olan yakın ilişkisi vb. özellikleri nedeniyle, il, bölge ya da ülke ekonomilerinin gelişimini doğrudan etkileyen bir sektör konumundadır.

Ülkemizde, DİE tarafından ticaret sektörünün temelini oluşturan ticari faaliyetler, maddi mal ve maddelerin sadece alış ve satışlarına dayanan ve kâr amacıyla yapılan işlemler olarak tanımlanmakta (DİE, 2002) ve bu tanıma hizmet ağırlıklı ticari faaliyetler dahil edilmemektedir. Bununla birlikte, Ülkemizde DİE'nin çalışmalarında ticaret sektörü iç ticaret kapsamında; toptan ve perakende ticareti ile otel-lokanta hizmetleri olmak üzere iki alt sektör şeklinde ele alınmaktadır.

Artvin İl Gelişme Planı çalışmalarına altlık oluşturmak amacıyla ele alınan ve Artvin ilinde ticaret sektörünün mevcut durumunu, yaşanan sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri ile sektörün gelecek 20 yıllık periyottaki gelişme stratejilerini konu edinen bu çalışmada ticaret sektörü, toptan ve perakende ticareti ile otel-lokanta hizmetlerinden oluşan iç ticaret faaliyetleri ve Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı aracılığıyla gerçekleştirilen dış ticaret faaliyetleri olmak üzere iki ayrı bölümde ele alınmıştır.

Çalışmada yararlanılan veriler Devlet İstatistik Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatı çalışmalarının yanı sıra, Artvin İlinde kurulu bulunan Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği ile Ticaret ve Sanayi Odaları'ndan temin edilmiştir. Ayrıca, DOKAP ve DAP gibi bölgesel planlardan, Artvin İline yönelik hazırlanan ve ticaret sektörünü de için alan yayınlardan ve internet ortamından elde edilen bilgilerden de istifade edilmiştir.

1.2 Artvin İli Ticaret Sektörünün Mevcut Durumu

Üretilen ürün ve mamullerin nihai tüketicinin hizmetine sunulmasını sağlayan dağıtıcı bir hizmet sektörü olması nedeniyle ticaret sektörü, aynı zamanda diğer üretici sektörlerin performansını artıran önemli bir sektördür (DAP-III, 2000).

Artvin ili ticaret sektörü, küçük esnaf veya işletmelerden meydana gelen, başta çay olmak üzere meyve sebze ağırlıklı tarımsal ürünler, balık ve süt gibi hayvansal ürünler, gıda maddeleri, giyim, ev araç ve gereçleri, bakır ve pirit cevheri, inşaat malzemeleri ile diğer tüketim mallarının alım ve satımlarının yapıldığı nispeten içe dönük bir yapı arz etmektedir. İlde ihtiyaç duyulan sanayi ürünleri ve kimyasal ürünler genelde il dışından sağlanmaktadır. Ticarete konu olan mallar dikkate alındığında, tarım ürünleri dışında il sınırları içerisinde üretilmiş hemen hemen herhangi bir ürün olmadığı söylenebilir. Nitekim, ilde sanayi sektörünün gelişmemiş olması sebebiyle, madencilik sektörü dışında üretilen sanayi ürünlerine rastlanmamaktadır (Ateş ve Ayyıldız, 2002; Şimşek, 2004)).

Öte yandan, Ülkemizden başka ülkelere yapılan ihracat ya da başka ülkelere Ülkemize yapılan ithalat söz konusu olduğunda, bir diğer ticaret şekli olan dış ticaret faaliyetleri ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde dış ticaret işlemleri yani ithalat ve ihracat faaliyetleri genellikle kara, deniz ya da hava yolu sınır kapıları bulunan iller aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Artvin İli, bir önceki paragrafta kısaca özetlenen iç ticaret faaliyetlerinin yanı sıra, kara ve deniz sınır kapıları sayesinde dış ticaret faaliyetlerinin de gerçekleştirildiği sınır illerinden biri olma özelliğine sahiptir. Bir başka ifadeyle, Artvin İli ticaret sektöründe üzerinde durulması gereken bir diğer konuyu dış ticaret faaliyetleri teşkil etmektedir.

Özellikle, 1988 yılında Sarp Sınır Kapısı'nın açılması ve Sovyetler birliğinin dağılması sonucunda Güney Kafkasya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla birlikte, Doğu Karadeniz Bölgesi ve Artvin İli için yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde, Doğu Karadeniz Bölgesi 1917 öncesinin hinterlandı (Acarya, Abhazya ve Gürcistan) ile tekrar bütünleşmiştir. Ancak, söz konusu hinterlandta siyasi ve iktisadi istikrar tam anlamıyla tesis edilemediği için, yeni dönemin iktisadi işbirliği imkânları ve kazançları da sürekli olamamaktadır (Bocutoğlu, 2003).

İlin coğrafi konumundan kaynaklanan ulaşım imkânları ve Karadeniz Bölgesi içerisindeki konumu yanında, doğal kaymak potansiyelinin de sınırlı olması gibi sebeplerle sınırlı bir ticaret potansiyeline sahip olan Artvin'in en önemli avantajı Gürcistan ile komşu olmasıdır. Şeker, un, çikolata, kakao, yumurta ve bitkisel yağlar gibi gıda maddeleri ile temizlik malzemeleri ve haberleşme cihazları gibi değişik ürünleri Ülkemizden temin eden Gürcistan'a yapılan ihracattan alınan pay, Artvin ilindeki ticari hayata biraz da olsa canlılık kazandırmaktadır. Artvin ticari hayatına canlılık kazandıran bir başka uygulama ise, sınır ticareti ve özel fatura kapsamında yapılan dış ticarettir. Söz konusu sınır ticareti ve özel fatura kapsamında yapılan ticaret, daha ziyade petrol ürünleri kapsamında yürümekteyse de ithalata nazaran düşük oranlarda da olsa ihracat da yapılmaktadır (Ateş ve Ayyıldız, 2002).

Özetle, Artvin ilinde ticaret sektörü, tarım sektörü ihmal edildiğinde daha çok il sınırları dışından sağlanan ara ya da nihai malların el değiştirmesi ve kısmen de ildeki tarım ve hizmet sektörü kapsamında yürütülmekte olan ticari faaliyetlere dayanmaktadır. Yine, Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı'na bağlı olarak yürütülmekte olan dış ticaret faaliyetleri de ticaret sektörü kapsamında üzerinde durulması gereken bir diğer konu olmaktadır. Artvin ili ticaret sektörüne ilişkin detaylı bilgiler aşağıda alt başlıklar halinde sunulmaktadır.

1.2.1 Ticaret Sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Açısından İncelenmesi

Sabit fiyatlarla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) değeri içerisinde, 2000 yılı itibariyle Artvin ili ticaret sektörünün payı; Karadeniz Bölgesi illeri ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 1’de verilmektedir.

2000 yılında, Artvin ili toplam GSYİH’sı içinde; toptan ve perakende ticareti (% 12,8) ile otel, lokanta hizmetleri (% 6,5) alt sektörlerinden oluşan ticaret sektörünün payı % 19,4 olarak gerçekleşmiştir. Bir başka ifadeyle, ilgili yılda il toplam GSYİH’sının yaklaşık olarak 1/5’i ticaret sektörü faaliyetleri sonucu oluşmuştur. Aynı yıl, il GSYİH’sı içindeki paylarına bakıldığında; ticaret sektörünün tarım sektörü ile birlikte (% 19,4), ulaştırma ve haberleşme (% 25,8) ile sanayi sektörünün (% 20,6) ardından üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir (DİE, 2002).

Karadeniz Bölgesi illeri arasında toptan ve perakende ticaretinde GSYİH değerlerinin büyüklüğüne göre bir sıralama yapıldığında; Bayburt, Gümüşhane, Bartın, Sinop, Kastamonu ve Düzce illerini 38 460 Milyon TL GSYİH değeri ile geride bırakan Artvin ilinin 18 il arasında 12. sırada, otel lokanta hizmetleri alt sektöründe ise; Rize, Trabzon ve Samsun illerinin ardından 19 564 Milyon TL GSYİH değeri ile 4. sırada yer aldığı görülmektedir.

Benzer sıralama, ticaret sektörünün geneli için yapıldığında, Bayburt, Gümüşhane, Bartın ve Sinop illerinin önünde 58 024 Milyon TL GSYİH değeri ile Artvin ili 14. sırayı almaktadır. Öte yandan, ticaret sektöründe il başına düşen ortalama GSYİH’nın; Karadeniz Bölgesinde 119 143 Milyon TL olduğu göz önünde bulundurulursa, Artvin ilinin ticaret GSYİH’sı (58 024 Milyon TL) bölge ortalamasının yaklaşık olarak yarısına (% 49) karşılık gelmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Karadeniz Bölgesi İllerinde Sabit Fiyatlarla Ticaret Sektörü Gayri Safi Yurt İçi Hasılasının 2000 Yılındaki Dağılımı (1987 = 100)

İller	Ticaret Sektörü							İl/Bölge (%)*	İl/Türkiye (%)**
	Toptan ve Perakende		Otel, Lokanta Hizm.		Ticaret Sektörü Toplamı				
	Değer (000 000 TL)	Sektör Payı (%)	Değer (000 000 TL)	Sektör Payı (%)	Değer (000 000 TL)	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)		
Amasya	42 080	10,0	17 494	4,2	59574	14,2	21,8	2,8	0,2
Artvin	38 460	12,8	19 564	6,5	58024	19,4	14,4	2,7	0,2
Bartın	12 569	10,3	1 881	1,5	14450	11,8	13,8	0,7	0,1
Bayburt	8 923	15,3	1 329	2,3	10252	17,6	9,3	0,5	0,0
Bolu	98 113	11,4	18 320	2,1	116433	13,5	-21,2	5,4	0,4
Çorum	294 484	33,8	9 749	1,1	304233	34,9	14,3	14,2	1,1
Düzce	45 415	13,1	5 944	1,7	51359	14,9	-	2,4	0,2
Giresun	58 592	12,3	10 350	2,2	68943	14,5	12,1	3,2	0,3
Gümüşhane	11 759	9,2	1 172	0,9	12931	10,1	10,	0,6	0,0
Karabük	103 036	13,2	8 046	1,0	111082	14,2	8,9	5,2	0,4
Kastamonu	39 346	7,7	10 980	2,2	50326	9,9	12,3	2,3	0,2
Ordu	109 028	14,2	15 221	2,0	124250	16,2	8,5	5,8	0,5
Rize	54 708	11,7	39 156	8,3	93865	20,0	13,4	4,4	0,4
Samsun	509 174	29,5	20 264	1,2	529438	30,7	9,5	24,7	2,0
Sinop	33 578	14,3	8 556	3,7	42134	18,00	6,1	2,0	0,2
Tokat	53 848	6,7	10 641	1,3	64489	8,00	9,6	3,0	0,2
Trabzon	201 814	21,8	30 943	3,3	232757	25,1	14,1	10,9	0,9
Zonguldak	187 486	18,9	12 557	1,3	200042	20,2	11,0	9,3	0,8
Karadeniz	1 902 414	17,6	242 167	2,2	2144581	19,9	10,9	100,0	8,1
Türkiye	22 685 989	19,1	392 1558	3,3	26607547	22,4	12,0	-	100,0

* İl Ticaret GSYİH’nın Karadeniz Bölgesi Ticaret GSYİH’sı içindeki payı.

** İl Ticaret GSYİH’nın Türkiye Ticaret GSYİH’sı içindeki payı.

Kaynak: DİE, 2002. İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2000, DİE Yayın No: 2582, ISSN 1302-1745, ISBN 975-19-3042-1, Ankara.

Artvin ili ticaret sektöründe; GSYİH'nın gelişme hızı (bir önceki yıla göre) % 14,4 ile hem Karadeniz Bölgesi (% 10,9) ve hem de Türkiye (% 12) ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, Artvin ili ticaret sektörü, Karadeniz Bölgesi ticaret sektörü GSYİH'sı içinde % 2,7 ve Türkiye ticaret sektörü GSYİH'sı içinde ise % 0,2'lik bir paya sahiptir (Tablo 1).

Artvin ili ticaret sektörü 2000 yılı itibariyle GSYİH açısından gerek bölge ve gerekse Türkiye ile karşılaştırmalı olarak yukarıda irdelenmiştir. Ancak, burada özellikle üzerinde durulması gereken bir diğer husus da ticaret sektörünün ilin GSYİH'sı içindeki ağırlığının belirli bir periyottaki değişimidir. Söz konusu değişimi irdelemek açısından, toplam GSYİH içinde ticaret sektörü GSYİH'nın 1996 ve 2000 yıllarındaki payları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. 1996 ve 2000 Yılları İçin Sabit Fiyatlarla Ticaret Sektörü GSYİH'nın Karşılaştırılması (1987 = 100)

Yıl	Türkiye			Karadeniz Bölgesi			Artvin		
	Değer (Milyon TL)	Pay (%)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyon TL)	Pay (%)	Gelişme Hızı (%)	Değer (Milyon TL)	Pay (%)	Gelişme Hızı (%)
1996	22 412 929	21,4	8,9	1 819 856	18,6	14,3	51 795	12,6	6,3
2000	26 607 547	22,4	12,0	2 144 581	19,9	11,7	58 024	19,4	14,4

Kaynak: 1-DİE, 2002. İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2000, DİE Yayın No: 2582, ISSN 1302-1745, ISBN 975-19- 3042-1, Ankara.

2- DİE, 1998. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Artvin, DEİ Yayın No: 2129, Ankara.

Tablo 2'den görüleceği üzere, 1996 ve 2000 yıllarında Türkiye ve Karadeniz Bölgesi'nde ticaret sektörünün sabit fiyatlarla GSYİH içindeki payı çok büyük bir değişiklik göstermeyip, çok cüzi bir artış gösterirken, Artvin ilinde söz konusu pay % 12,6'dan % 19,4'e kadar yükselmiştir. Bu durum, ticaret sektörünün il ekonomisindeki artan öneminin de bir işareti olarak değerlendirilebilir. Zira, söz konusu dönemde sabit fiyatlarla ilin toplam GSYİH'sı 1996 yılında 411 055 Milyon TL iken, 2000 yılında 299 303 Milyon TL'ye gerilemiş, bir başka ifadeyle, GSYİH'da yaklaşık olarak % 27'lik bir azalış gerçekleşmiştir (DİE, 1998; DİE, 2002). Buna karşılık, aynı dönemde ticaret sektörü GSYİH'sı ise 51 795 Milyon TL'den 58 024 Milyon TL'ye ulaşmış yani % 12'lik bir artışa konu olmuştur (Tablo 2).

Ticaret sektörü GSYİH'nın Artvin İli GSYİH'sı içinde uzun dönemdeki gelişimi Tablo 3'te daha bariz bir şekilde görülmektedir.

Tablo 3. Sabit Fiyatlarla GSYİH'ya Göre Artvin İlinde Ticaret Sektörünün Gelişimi (1987 = 100)

Yıl	Otel ve Lokanta Hizmetleri (%)	Toptan ve Perakende Ticaret (%)	Toplam Ticaret (%)
1987	2,1	7,5	9,6
1990	2,1	7,4	9,4
1994	3,9	7,4	11,3
2000	6,5	12,8	19,3

Kaynak: BOCUTOĞLU, E., 2003. Artvin Ekonomisinde sanayi ve Ticaret Sektörlerinin Yeri ve Geleceği Üzerine Bazı Düşünceler, Artvin İlinin Ekonomik Kalkınması Semineri, 25-26 Ekim 2003, Vizyon Sineması salonu, Artvin, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayın No: 2003/166, İstanbul.

Artvin ilinde ticaret sektörünün (toplam ticaret) sabit fiyatlarla GSYİH içindeki payı Sarp Sınır Kapısı'sının açılışından bir yıl önceyi temsil eden 1987 yılında % 9,6'dan,

2000 yılında % 19,3'e yükselmiştir. Ticaret sektöründeki bu göreceli artışın temelinde, toptan ve perakende ticaret alt sektöründeki büyüme (1987'de % 7,5'ten 2000 yılında % 12,8'e) ile otel ve lokanta sektörlerindeki büyüme (1987'de % 2,1'den 2000 yılında % 6,5'e) büyüme yatmaktadır. Ticaret sektörünün gelişmesinde Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla ortaya çıkan toptan ve perakende ticaret faaliyetleri ile turizm faaliyetlerinin stratejik bir role sahip olduğu söylenebilir (Bocutoğlu, 2003).

Yukarıda özetlenmeye çalışılan tüm bu bulguları, son yıllarda Artvin ili ekonomisinde, ticaret sektörü açısından yaşanan gelişimin ve sektörün artan öneminin bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla, ticaret sektörü Artvin ekonomisinde özellikle İl gelişiminin planlanması sürecinde gelecek vaat eden bir sektör olarak ele alınmak durumundadır.

1.2.2 Ticaret Sektörü Bünyesinde Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı

Artvin ilinde ticaret sektörü bünyesinde faaliyet gösteren iş yeri sayıları, il düzeyinde diğer sektörlerle birlikte ayrıntılı analize imkân veren 1985 ve 1992 yılı rakamlarına göre Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. Artvin İlinde Ticaret Sektörü ve Diğer Sektörlerde Faaliyet Gösteren İşyerlerinin Sayısal Değişimi

Sektör		Türkiye				Artvin			
		1985		1992		1985		1992	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Ticaret	Toptan Ticaret	53 443	6.1	60 321	5.7	54	2.4	40	1.5
	Perakende Ticaret	370 471	42.1	457 014	43.0	1156	52.4	1280	49.3
	Lokanta ve Otaller	84 411	9.6	117 136	11.0	298	13.5	462	17.8
	Ticaret Sektörü Top.	508 325	57.8	634 471	59.6	1 508	68.4	1 782	68.6
Sanayi		184 373	21	190 528	17.9	294	13.3	291	11.2
İnşaat ve Bayındırlık İşleri		8 642	1.0	14 859	1.4	7	0.3	7	0.3
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama		8 819	1.0	14 283	1.3	21	1.0	40	1.5
Mali Kurumlar, sigorta ve Emlak İşleri		31 506	3.6	43 679	4.1	21	1.0	46	1.8
Toplumsal Hizm., Sosyal ve Kişisel Hizm		137 508	15.6	165 918	15.6	355	16.1	432	16.6
Toplam		879 173	100	1 063 738	100	2 206	100	2 598	100

Kaynak: Şimşek, M., 2004. Uygun Yatırım Alanları Araştırması-ARTVIN, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Nisan 2004, Ankara.

Buna göre, alt sektörler bağlamında değişmekle birlikte genel olarak ticaret sektöründeki iş yeri sayısı; 1985'ten 1992 yılına gelinceye kadar % 18'lik artışla 1 782'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde, Türkiye genelinde ticaret sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayısındaki artış ise % 25 dolayındadır. Söz konusu dönemde, Artvin ilindeki işyeri sayısı, Türkiye geneline oranla daha düşük oranda artmıştır. Bir başka ifadeyle, sektördeki gelişim Türkiye genelinden daha yavaş olmuştur. Burada dikkati çeken bir diğer özellik ise, ticaret sektöründeki işyeri sayısının, hem 1985 ve hem de 1992 yılında Artvin ilindeki toplam işyeri sayısının % 68'ini oluşturmasıdır.

Bu noktada, sektörler itibariyle ayırım yapılmamış olmakla birlikte, 2002 yılında ildeki toplam işyeri sayısının 5 651 olduğu dikkate alınır (DİE, 2003) ve ticaret sektörünün de yine yaklaşık % 68 oranında bir paya sahip olacağı düşünülürse, Artvin ilinde 2002 yılında ticaret sektöründeki işyeri sayısı yaklaşık 3 840 olarak tahmin edilebilir. Nitekim, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Artvin ilinde faal nüfusun % 4,8'i toptan ve perakende ticaret ile lokanta ve otellerde istihdam edilmekte olup, bunların toplamı da 3 868 kişiye karşılık gelmektedir (DİE, 2001).

Öte yandan, Türkiye genelinde 1992 yılında 1 063 738 olan toplam işyeri sayısı yaklaşık % 77 oranında artışla, 2002 yılı itibariyle 1 881 433'e ulaşmıştır. Buna karşılık, aynı dönemde Artvin ilindeki işyeri sayısı 2 598'den yaklaşık % 117 oranında artışla 5 651'e ulaşmıştır (DİE, 2003). Dolayısıyla sadece ticaret sektöründe faaliyet gösteren işyerlerini kapsamasa bile, tüm işyeri sayısında Türkiye ortalamasından daha yüksek oranda görülen bu artış, aynı zamanda İl genelinde ticaret sektörünün Türkiye'den daha hızlı bir şekilde geliştiği şeklinde yorumlanabilir.

1.2.3 Ticaret Sektöründe İstihdam Durumu

Artvin ilinde 1990 ve 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre ticaret sektörü ve alt sektörlerinde istihdam edilen işgücü sayısı ve oranları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Artvin İli Ticaret Sektöründe İstihdam Durumu

Yıl	Ticaret Sektörü İstihdamı (A)						İlin Top. İstihdamı (B)	İstihdam İçindeki Pay *(%)	
	Toptan Ticaret		Perakende Ticaret		Lokanta ve Oteller				TOPLAM
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%			
1990	54	1,8	2182	73,1	750	25,1	2 986	109 484	2,7
2000	328	8,5	2 398	62,0	1 142	29,5	3 868	80 276	4,8

* Artvin ilinin toplam istihdamı içinde ticaret sektörünün payını ifade etmekte olup, (A/B)*100 şeklinde hesaplanmıştır.

Kaynaklar:

- 1) DİE, 1992, 1990 GENEL NÜFUS SAYIMI Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (ARTVİN), DİE Yayın No: 1552, Ankara.
- 2) DİE, 2001, 2000 GENEL NÜFUS SAYIMI Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (ARTVİN), DİE Yayın No: 2498, Ankara.

Tablo 5'ten görüleceği üzere, 1990-2000 periyodunda Artvin ili ekonomisinin toplam istihdamı % 26,7'lik bir düşüş göstermesine karşılık, ticaret sektöründeki istihdam tersine % 29,5 oranında artmıştır. Buna bağlı olarak da ticaret sektörünün ilin toplam istihdamı içindeki oranı % 2,7'den % 4,8'e çıkmıştır. Alt sektörler itibariyle bakıldığında ise, nispi olarak gerileme göstermesine rağmen, perakende ticaretin istihdamda ilk sırayı aldığı, buna karşılık toptan ticaret ve lokanta ve otellerde istihdam edilenlerin oranlarında artış olduğu görülmektedir.

1.2.4 Ticaret ve Sanayi Odaları

Artvin ilinde ticaret ve sanayi odaları, ticaret sektörünün örgütlenmesinde önde gelen kurumlardan biri olup, 2004 yılı itibariyle il genelinde toplam dört adet ticaret ve sanayi odası faaliyet göstermektedir. Bunlar; Artvin, Arhavi, Borçka ve Hopa Ticaret ve Sanayi Odalarıdır. Ardanuç, Şavşat ve Yusufeli ilçeleri Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na bağlıdır. 2003 yılı itibariyle Artvin (737 üye), Arhavi (550 üye), Borçka (650 üye) ve Hopa (470 üye) Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı toplam 2 407 üye bulunmaktadır (Artvin Valiliği, 2003).

İl genelinde faaliyet gösteren ticaret ve sanayi odalarına ilişkin mevcut durumu ortaya koymaya yönelik ayrıntılı bilgiler aşağıda sunulmuştur*.

* Ticaret ve Sanayi Odaları'na ilişkin en güncel veriler, çalışma sürecinde her bir odaya gönderilen ve çalışmada yer alan tablolara esas teşkil eden matbu formlarla temin edilmeye çalışılmış, ancak bazı odalar için istenilen verilere yine de ulaşılamadığı gibi metin içerisinde de görüleceği üzere kimi verilerde de tutarsızlıklar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, tüm çabalara rağmen istenilen kalite ve doğrulukta veri sağlamak mümkün olamamıştır.

1.2.4.1 Artvin Ticaret ve Sanayi Odası

Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na 2003 yılı itibariyle toplam 751 işyeri kayıtlı olup, bunlardan 399 adedi (% 53) şahıs, 352 adedi (% 47) ise tüzel kişiliğe haizdir. Meslek gruplarına dağılımına bakıldığında; imalat sanayi, taşıma işleri ve mali kuruluşlar kapsamındaki iş yerlerinin % 34,1'lik oranla ilk sırada yer aldığı, onu % 30,2'lik oranla mühendislik-müteahhitlik alanında faaliyet gösterenlerin izlediği görülmektedir (Tablo 6).

Tablo 6. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan İşyeri Sayıları (2003 Yılı Sonu İtibariyle)

Meslek Grubu	Şahıs	Tüzel	Toplam	
			Sayı	%
Gıda Maddeleri toptan ticareti	69	48	117	15,6
Mobilya, döşeme, ev eşyası perakende ticareti	49	20	69	9,2
Kereste ve yapı malzeme toptan ticareti	64	18	82	10,9
Bina yapım onarım (Mühendislik-Müteahhitlik)	132	95	227	30,2
İmalat sanayi taşıma işleri mali kuruluş	85	171	256	34,1
Toplam	399	352	751	100,0

Kaynak: ATSO, 2004. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Artvin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 6-A/ 377 sayılı yazı), ARTVİN.

Şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptıran şirket sayıları Tablo 7'de verilmiştir. Buna göre, 2002 yılında toplam 33 şirket Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmış olup, bunlardan 18'i şahıs, 14'ü limited şirket ve bir tanesi de kooperatiftir. 2003 yılında ise toplam 25 şirket Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmış olup, bunların da 16'sı şahıs, 5'i limited şirket, 3'ü kooperatif ve bir tanesi ise anonim şirkettir.

Tablo 7. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Kayıt Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003				
	Şahıs	A.Ş.	Ltd	Koop	Topl.	Şahıs	A.Ş.	Ltd	Koop	Topl.
Gıda Mad top. ve per. tic.	1	-	-	-	1	1	-	-	1	2
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	2	-	2	-	4	1	-	-	-	1
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	2	-	-	-	2	2	-	-	-	2
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	1	-	-	-	1	1	-	-	-	1
Lokanta, Otel, top. hizm ve kişisel hizm.	3	-	2	-	5	2	-	2	-	4
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bayındırlık ve yapım işleri	8	-	6	-	14	4	1	-	-	5
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	1	-	1	-	2	2	-	1	-	3
Taşıt araç-alet ve tic. akaryakıt satış yerleri	-	-	2	-	2	1	-	1	-	2
Taşıma ve depolama	-	-	-	1	1	1	-	1	2	4
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	-	-	1	-	1	1	-	-	-	1
Metal eşya, aygırları ulaşım aracı sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	18	-	14	1	33	16	1	5	3	25

Kaynak: ATSO, 2004. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Artvin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 6-A/ 377 sayılı yazı), ARTVİN.

Benzer şekilde, şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'nda terkin işlemi yaptıran (kayıd silinen) şirket sayıları Tablo 8'de verilmiştir. 2002 yılı içinde toplam 42 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunlardan 27 tanesi şahıs, 9 tanesi kooperatif, 5 tanesi anonim şirket ve bir tanesi ise limited şirkettir. 2003 yılı içinde toplam 33 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunlardan 22 tanesi şahıs, 6 tanesi kooperatif, ikişer tanesi limited şirket ve anonim şirket ve bir tanesi ise kollektif şirkettir.

Tablo 8. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'nda 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003					
	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop	Topl.	Şahıs	Koll.	A.Ş.	Ltd.	Koop	Topl.
Gıda Mad. top. ve per. tic.	2	-	-	5	7	3	-	-	-	2	5
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	6	-	-	-	6	1	1	-	-	1	3
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	5	-	-	-	5	4	-	-	-	-	4
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	-	4	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Lokanta, Otel, top. hizm ve kişisel hizm.	1	1	-	-	2	4	-	-	1	-	5
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. sanayi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Bayındırlık ve yapım işleri	9	-	1	4	14	7	-	-	1	3	11
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1
Taşıt araç-alet ve tic. akaryakıt satış yerleri	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Taşıma ve depolama	2	-	-	-	2	2	-	-	-	-	2
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Metal eşya, aygıtları ulaşım aracı sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	27	5	1	9	42	22	1	2	2	6	33

Kaynak: ATSO, 2004. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Artvin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 6-A/ 377 sayılı yazı), ARTVİN.

Özetle, 2002 ve 2003 yıllarında kayıt ve terkin yaptıran işletme sayıları açısından bir karşılaştırma yapıldığında; her iki yılda da Artvin Ticaret ve Sanayi Odası'nda terkin işlemi yaptıran şirket sayısının, kayıt yaptıran şirket sayısının üzerinde olduğu görülmektedir.

1.2.4.2 Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası

2003 yılı itibariyle Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na 145'i şahıs (% 47), 166'sı tüzel (% 53) kişiye haiz olmak üzere toplam 311 işyeri kayıtlıdır. Meslek gruplarına göre incelendiğinde; ilk sırayı eczane, kuyumcu, kırtasiyeciler ve muhtelif ticaret ile uğraşanlar (% 26,4) alırken, onu çimento, tuğla, demir, boya, cam ve diğer inşaat malzemeleri toptan perakende ticareti ile uğraşanlar izlemektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan Şirket Sayıları (2003 Yılı Sonu İtibariyle)

Meslek Grubu	Şahıs	Tüzel	Toplam	
			Sayı	%
Gıda Maddeleri toptan ve perakende ticareti	30	35	65	20,9
Giyim Eşyası, mobilya, döşeme, ev eşyası v.b.	30	30	60	19,3
Eczane, kuyumcu, kırtasiyeciler ve muh. ticaret	46	36	82	26,4
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	-	-	-	-
Lokanta, Otel, toplum hizm ve kişisel hizmetler	2	11	13	4,2
Bayındırlık ve Yapım işleri	2	1	3	1,0
Çimento, tuğla, demir, boya, cam ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	27	48	75	24,1
Taşıt araç ve aletleri tic. Akaryakıt satış yerleri	1	-	1	0,3
Taşıma ve depolama	1	5	6	1,9
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	6	-	6	1,9
Toplam	145	166	311	100,0

Kaynak: ARTSO, 2004. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 434 sayılı yazı), Artvin.

Şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptıran şirket sayıları Tablo 10'da verilmiştir. Buna göre, 2002 yılında toplam 10 şirket Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmış olup, bunlardan 7'si şahıs, 2'si limited şirket ve bir tanesi de kooperatiftir. 2003 yılında ise toplam 21 şirket Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmış olup, bunların da 14'ü şahıs, 6'sı limited şirket ve bir tanesi kooperatiftir.

Tablo 10. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Kayıt Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003				
	Şahıs	A.Ş.	Ltd	Koop	Toplam	Şahıs	A.Ş.	Ltd	Koop	Toplam
Gıda Mad. top. ve per. tic.	2				2	2		3		5
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	-					2				2
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	1				1	2		1		3
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	-					1				1
Lokanta, Otel, top. hizmet ve kişisel hizmet.	-					2				2
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. sanayi	-					1		1		2
Bayındırlık ve yapı işleri	-					1				1
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	2				2			1		1
Taahhüt araç-alet ve tic. akaryakıt satış yerleri	1		1	1	3				1	1
Taşıma ve depolama	-		1		1					
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	1				1	3				3
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	-									
Metal eşya, aygıtları ulaşım aracı sanayi	-									
Toplam	7		2	1	10	14		6	1	21

Kaynak: ARTSO, 2004. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 434 sayılı yazı), Artvin.

Şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'nda terkin işlemi yaptıran (kayıdın silinen) şirket sayıları ise Tablo 11'de verilmiştir. 2002 yılı içinde toplam 32 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunların tamamı şahıs şirketi niteliğindedir. 2003 yılı içinde ise toplam 6 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunlardan da 5 tanesi şahıs, 1 tanesi ise kooperatiftir.

Tablo 11. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003				
	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop	Toplam	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop.	Toplam
Gıda mad. top. ve per. tic.	14	-	-	-	14	2	-	-	-	2
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	6	-	-	-	6	1	-	-	-	1
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	1	-	-	-	1	1	-	-	1	2
Lokanta, Otel, top. hizmet ve kişisel hizmet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bayındırlık ve yapı işleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	8	-	-	-	8	-	-	-	-	-
Taahhüt araç-alet ve tic. akaryakıt satış yerleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Taşıma ve depolama	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	3	-	-	-	3	-	-	-	-	-
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Metal eşya, aygıtları ulaşım aracı sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	32	-	-	-	32	5	-	-	1	6

Kaynak: ARTSO, 2004. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 434 sayılı yazı), Artvin.

Özetle, 2002 ve 2003 yıllarında Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt ve terkin yaptıran işletme sayıları açısından bir karşılaştırma yapıldığında; 2002 yılında terkin işlemi yaptıran şirket sayısı, 2003 yılında ise kayıt yaptıran şirket sayısının daha fazla olduğu görülmektedir.

1.2.4.3 Borçka Ticaret ve Sanayi Odası*

Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'na 2003 yılında toplam 18 işyeri kayıt yaptırmış olup, bunlardan 7 tanesi (% 39) şahıs, 11 tanesi (% 61) tüzel kişiliğe haizdir. İlgili yılda gıda maddeleri toptan ve perakende ticareti ile lokanta, otel, toplum hizmetleri ve kişisel hizmetlerin yanı sıra bayındırlık ve yapım işleri alanındaki meslek grupları öne çıkmaktadır (Tablo 12).

Tablo 12. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'na 2003 Yılında Kayıt Yaptıran İşyeri Sayıları

Meslek Grubu	Şahıs	Tüzel	Toplam	
			Sayı	%
Gıda Maddeleri toptan ve perakende ticareti	3	1	4	22,2
Giyim Eşyası, mobilya, döşeme, ev eşyası v.b.	-	2	2	11,1
Eczane,kuyumcu, kırtasiyecisi ve muh. Ticaret	-	-	-	-
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	-	-	-	-
Lokanta, Otel, toplum hizm ve kişisel hizmetler	2	2	4	22,2
Bayındırlık ve Yapım işleri	-	4	4	22,2
Çimento, tuğla, demir, boya, cam ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	1	1	2	11,1
Taşıt araç ve aletleri tic. Akaryakıt satış yerleri	-	-	-	-
Taşıma ve depolama	1	-	1	5,6
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	-	1	1	5,6
Toplam	7	11	18	100,0

Kaynak: BOTSO, 2004. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Borçka Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 404 sayılı yazı), ARTVİN.

Tablo 13. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003				
	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop.	Toplam	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop.	Toplam
Gıda Mad top. ve per. tic.	2	-	1	-	3	3	-	1	-	4
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	1	-	1	-	2	-	-	2	-	2
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lokanta, Otel, top. hizm ve kişisel hizm.	-	-	-	-	-	2	-	2	-	4
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. San.	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2
Bayındırlık ve yapım işleri	-	-	-	-	-	1	-	1	1	3
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Taşıt araç-alet ve tic, akaryakıt satış yerleri	-	-	1	2	3	-	-	-	-	-
Taşıma ve depolama	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	1	-	1	-	2	-	-	2	-	2
Metal eşya, aygıtları ulaşım aracı sanayi	-	-	-	-	2	1	-	-	-	1
Toplam	5	-	4	2	11	9	-	10	1	20

Kaynak: BOTSO, 2004. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Borçka Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 404 sayılı yazı), ARTVİN.

Şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'nda terkin işlemi yaptıran (kayıdı silinen) şirket sayıları Tablo 13'de verilmiştir. 2002 yılı içinde toplam 11 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunların bunlardan 5'i şahıs, 4'ü limited ve 2 tanesi kooperatiftir. 2003 yılı içinde toplam 20 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunlardan 10'u limited, 9'u şahıs ve bir tanesi kooperatiftir.

* Borçka Ticaret ve sanayi Odası'ndan toplam işyeri sayısı (2003 yılı sonu itibarıyla) ve 2003 yılında şirket tipi ve meslek gruplarına göre kayıt yaptıran şirket sayısı bilgileri elde edilemediğinden söz konusu bilgilere yer verilememiştir. Sadece 2003 yılında kayıt yaptıran ve terkin yaptıran işyeri bilgileri verilmiştir.

Özetle, 2003 yılında Borçka Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt ve terkin yaptıran işletme sayıları açısından bir karşılaştırma yapıldığında, terkin yaptıran şirket sayısının kayıt yaptıranlardan fazla olduğu görülmektedir.

1.2.4.4 Hopa Ticaret ve Sanayi Odası

2003 yılı itibariyle Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na 160'ı şahıs (% 32), 335'i tüzel şirket (% 68) niteliğinde olmak üzere toplam 495 işyeri kayıtlıdır. Meslek gruplarına göre incelendiğinde; ilk sırayı tüm işyerlerinin yaklaşık yarısını (% 50,5) oluşturan eczane, kuyumcu, kırtasiyecisi ve muhtelif ticaret ile uğraşanlar alırken, gıda maddeleri toptan ve perakende ticareti ile uğraşan işyerleri ikinci sırada yer almaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na Kayıtlı Olan Şirket Sayıları (2003 Yılı Sonu İtibariyle)

Meslek Grubu	Şahıs	Tüzel	Toplam	
			Sayı	%
Gıda Maddeleri toptan ve perakende ticareti	28	20	48	9,7
Giyim Eşyası, mobilya, döşeme, ev eşyası v.b.	10	25	35	7,1
Eczane, kuyumcu, kırtasiyecisi ve muh. ticaret	80	170	250	50,5
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	8	2	10	2,0
Lokanta, Otel, toplum hizmet ve kişisel hizmetler	17	10	27	5,5
Bayındırlık ve Yapım işleri	-	20	20	4,0
Çimento, tuğla, demir, boya, cam ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	2	8	10	2,0
Taşıt araç ve aletleri tic. Akaryakıt satış yerleri	5	20	25	5,1
Taşıma ve depolama	5	40	45	9,1
Kereste, sunta v.b. orman ürünü satış yerleri	5	20	25	5,1
Toplam	160	335	495	100,0

Kaynak: HOTOSO, 2004. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Hopa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 328 sayılı yazı), ARTVİN.

Tablo 15. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Kayıt Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003				
	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop.	Toplam	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop.	Toplam
Gıda Mad. top. ve per. tic.	1	-	2	1	4	2	-	3	-	5
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	2	-	-	-	2	3	-	-	-	3
Lokanta, Otel, top. hizmet ve kişisel hizmet.	1	-	2	-	3	-	-	1	-	1
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bayındırlık ve yapım işleri	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	-	-	4	-	4	-	-	-	-	-
Taşıt araç-alet ve tic. akaryakıt satış yerleri	1	-	2	-	3	-	-	-	-	-
Taşıma ve depolama	1	-	9	-	10	1	-	3	-	4
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Metal eşya, aygıtları ulaşım aracı sanayi	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Toplam	6	-	19	1	26	11	-	9	1	21

Kaynak: HOTOSO, 2004. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Hopa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 328 sayılı yazı), ARTVİN.

Şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptıran şirket sayıları Tablo 15'de verilmiştir. Buna göre, 2002 yılında toplam 26 şirket Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmış olup, bunlardan 19'u limited şirket, 6'sı şahıs ve biri de kooperatiftir. 2003 yılında ise toplam

21 şirket Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmış olup, bunlardan da 11'i şahıs, 9'u limited şirket ve bir tanesi de kooperatiftir.

Şirket tipleri ve meslek gruplarına göre, 2002 ve 2003 yılı içinde Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'nda terkin işlemi yaptıran (kayıd silinen) şirket sayıları Tablo 16'da verilmiştir. 2002 yılı içinde toplam 21 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunlardan 12'si şahıs, 5'i limited şirket ve ikişer tanesi de anonim şirket ve kooperatif niteliğindedir. 2003 yılı içinde ise yine toplam 21 işyeri terkin işlemi yaptırmış olup, bunlardan 11'i şahıs, 7'si limited şirket ve birer tanesi de kolektif şirket, anonim şirket ve kooperatif niteliğindedir.

Tablo 16. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na 2002 ve 2003 Yılında Terkin Yaptıran Ticari İşyerleri

Meslek Grubu	2002					2003					
	Şahıs	A.Ş.	Ltd.	Koop.	Topl.	Şahıs	Koll.	A.Ş.	Ltd.	Koop	Topl.
Gıda Mad. top. ve per. tic.	3	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1
Giyim Eşyası, döşeme, ev eşyası v.b.	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Eczane, kuyumcu, muh. tic.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mali Kuruluşlar ve sigortalar	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
Lokanta, Otel, top. hizm ve kişisel hizm.	4	2	2	-	-	2	-	-	-	-	2
Gıda, deri, kağıt, basım, ve diğ. kim. sanayi	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	2
Bayındırlık ve yapım işleri	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	1
Çimento, tuğla, ve diğ. inş. mlz. top. par. tic.	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	3
Taşıt araç-alet ve tic. akaryakıt satış yerleri	2	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Taşıma ve depolama	2	-	2	-	-	1	-	-	6	-	7
Kereste, sunta v.b. Orman ürünü satış yerleri	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Orman ürünleri ve mobilya sanayi	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Metal eşya, aygıtları ulaşım aracı sanayi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	12	2	5	2	21	11	1	1	7	1	21

Kaynak: HOTSÖ, 2004. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Hopa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 328 sayılı yazı), ARTVİN.

Özetle, 2002 ve 2003 yıllarında Hopa Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt ve terkin yaptıran işletme sayıları açısından bir karşılaştırma yapıldığında; 2002 yılında kayıt işlemi yaptıran şirket sayısının terkin işlemi yaptıranlardan fazla, 2003 yılında ise kayıt ve terkin yaptıran şirket sayısının eşit olduğu görülmektedir.

1.2.5 Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği

Artvin Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği'ne bağlı toplam 18 oda bulunmakta olup, Tablo 17'de bu odalara kayıtlı üye sayıları ve odaları terk eden üye sayıları görülmektedir. Buna göre Artvin Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği'ne bağlı toplam 16 467 kayıtlı üye bulunmaktadır. Söz konusu kayıtlı üyelere 9 109'u faal üye iken, terk eden üyelerin sayısı 7 358'i bulmaktadır. Üyeliği çeşitli nedenlerle bırakanların oranı 2004 yılı ilk yarısı itibariyle toplam üye sayısının yaklaşık % 45'ine karşılık gelmektedir.

Tablo 17. Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği - Odalara Kayıtlı Üye Listesi (2004*)

Sıra no	Meslek Odaları	Üye sayısı	Faal üyeler	Terk edenler
1	Artvin Giyim Eşy. ve Sant. Odası	498	284	214
2	Artvin Şof. ve Otomb. Odası	1090	614	476
3	Artvin Sanatkarlar Odası	325	196	129
4	Artvin Bak. Seb. ve Esnaf Odası	1054	564	490
5	Borçka Esn. Sant. Odası	859	476	383
6	Borçka Şof. ve Otomb. Odası	907	564	343
7	Murgul Esn. Sant. Odası	570	353	217
8	Murgul Şof. ve Otomb. Odası	342	248	94
9	Hopa Esn. Sant. Odası	2343	1292	1051
10	Hopa Şof. ve Otomb. Odası	1276	819	457
11	Arhavi Esn. Sant. Odası	1485	570	915
12	Arhavi Şof. ve Otomb. Odası	666	402	264
13	Ardanuç Esn. Sant. Odası	823	392	431
14	Ardanuç Şof. ve Otomb. Odası	435	239	196
15	Şavşat Esn. Sant. Odası	1261	648	613
16	Şavşat Şof. ve Otomb. Odası	508	299	209
17	Yusufeli Esn. Sant. Odası	1605	724	881
18	Yusufeli Şof. ve Otomb. Odası	539	268	271
Toplam		16467	9109	7358

* 28.06.2004 tarihi itibariyle.

Kaynak : AESOB, 2004. Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Kayıtları (Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği tarafından 94 sayı ve 28.06.2004 tarihinde Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne Oda bilgileri hakkında gönderilen yazı), ARTVİN.

1.2.6 Şirket ve Kooperatifler

Artvin İlinde 2003 yılı itibariyle 86 adet anonim ve 626 adet limited şirket mevcut olup, komandit şirket bulunmamaktadır. Söz konusu yılda ildeki şirketleşme oranı ise % 30 seviyesindedir. Mevcut 86 anonim şirketten 56'sı ve 626 limited şirketten de 572'si faaliyetini sürdürmekte olup (Artvin Valiliği, 2003; Şimşek, 2004), söz konusu faal şirketlerin ilçeler itibariyle dağılımı Tablo 18'de sunulmaktadır.

Tablo 18. Artvin İlindeki Faal Şirketlerin Sayısal Dağılımı

İlçe	Faal Şirket	
	Sayı	Oran (%)
Artvin	93	15
Arhavi	148	17
Hopa	281	45
Diđerleri	146	23
Toplam	628	100

Kaynak: Şimşek, M., 2004. Uygun Yatırım Alanları Araştırması-ARTVİN, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Nisan 2004, Ankara.

Tablo 19'da 2003 yılı sonu itibariyle Artvin ilinde kurulmuş olan kooperatifler ilçelere ve türlerine göre sınıflandırılmıştır.

Görüldüğü üzere, Artvin İlinde konut yapı kooperatifi, motorlu taşıyıcılar kooperatifi, tüketim kooperatifi, esnaf ve sanatkarlar kredi kefalet kooperatifi ve küçük sanayi sitesi yapı kooperatifi olmak üzere 6 farklı kooperatif türü ve toplam 187 adet kooperatif kurulmuştur. Ancak, söz konusu kooperatiflerden sadece 93 adedi faal konumdadır. Kalanların 8 tanesi tüzel kişilik kazanmayan, 72 tanesi terkin edilen ve 14 tanesi ise tasfiyede olan kooperatif niteliğindedir. İl genelinde toplam 13 626 kooperatif üyesi

mevcut olup, üye sayısı açısından ilk sırayı konut yapı kooperatifi alırken (4 826), ikinci sırada esnaf ve sanatkarlar kredi kefalet kooperatifi (4 710) yer almaktadır.

Tablo 19. İlçelere Göre Kooperatif Türü ve Sayılarının Dağılımı

İlçeler	Kooperatif Türü						Toplam
	Konut Yapı K.	Motorlu Taş. K.	Tüketim K.	Esn. ve San. K.	Kef. K.	Küçük S.S. Yap. K.	
Artvin	31	3	3		1	1	40
Ardanuç	8	2	0		1	1	14
Arhavi	27	2	1		1	1	36
Borçka	5	7	0		1	1	15
Hopa	23	5	1		1	1	33
Murgul	7	2	2		1	-	12
Şavşat	18	3	2		1	1	28
Yusufeli	4	2	0		1	-	9
Toplam	Koop. Sayısı Üye Sayısı	123 4826	27 2245	9 1463	8 4710	6 382	187 13626

Kaynak:

STİM, 2003. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü tarafından;11.12.2003 tarih ve B.14.4.İLM.0.08.00.01-01/1480 sayılı ile Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen İl Brifingi Tabloları konulu resmi yazı, ARTVİN.

STİM, 2004. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Brifingi, Artvin Valiliği, Artvin.

1.3 Artvin İlinde Dış Ticaretin Genel Durumu

1980 yılından beri, dış ticaretin Türkiye ekonomisi açısından önemi sürekli olarak artmaktadır. Uygulanmasına 1983'de başlanan dışa yönelik liberal ekonomi politikaları, (Artvin İlinin de içinde bulunduğu) DOKAP bölgesi üzerinde fazlaca etkili olmamıştır. Bunun yerine eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile yapılan ticaretin kısa bir süre önce gelişmeye başlaması, DOKAP bölgesi ekonomisinde daha önemli bir etki yaratmıştır.

Rusya ile politik ilişkilerin düzelmeye başlaması ve iki ülkenin dış ticaretinde gözlenen liberalleşme dış ticareti olumlu etkilemiştir. Türkiye aynı zamanda Kafkasya ve Orta Asya ülkeleriyle dış ticaretin teşvik edilmesine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Tüm bu girişimler, dış ticaretin gelişmesi ve farklı ticari faaliyetlerin ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Yeni ticaret şekilleri, alışıldık ticaret rejimine göre yapılan ticari faaliyetler kadar önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Böylece, üç yeni ticari faaliyet türü; sınır ticareti, bavul ticareti ve serbest bölgelerde yapılan ticaret olarak ortaya çıkmıştır (DOKAP-III, 2000).

Ülke ekonomisi ve özellikle DOKAP bölgesinde dış ticaret konusunda yaşanan tüm bu gelişmeleri içine alan süreçte, Ülkemizin Kuzeydoğu'sunda bir sınır şehri olan Artvin hem etkileyen ve hem de etkilenen il konumunda olmuştur. Zira, Ülkemizin Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraya ortaya çıkan Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleriyle gerçekleştireceği ithalat ve ihracat uygulamalarında, Artvin İli coğrafi ve stratejik açıdan önemli bir yere sahiptir.

Nitekim, Artvin, Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı üzerinden gerçekleştirilen ithalat ve ihracat işlemleri ile ülkemizin önemli sınır kapılarını sınırları içinde barındırmaktadır. 31.08.1988 tarihli resmi gazetede yayımlanan 88/13286 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Sarp Sınır Kapısı mesai saatlerinde hizmet vermek üzere yolcu giriş çıkışına açılmıştır. Ancak, daha sonra SSCB'nin dağılmasıyla birlikte sınır kapısında yoğunluk arttığından, 19.11.1990 tarihinden itibaren 24 saat yolcu giriş çıkışı hizmeti verilmeye başlanmıştır. Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasından sonra, sınır ili olarak Artvin'in, başta Gürcistan olmak üzere yakın Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleriyle sosyal ve

ekonomik ilişkileri önemli bir gelişim seyri izlemiştir (Artvin Valiliği, 2003; SKMİA, 2004).

İlde, Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Hopa Gümrükleri Başmüdürlüğü'ne bağlı, olarak faaliyetlerini yürüten Hopa ve Sarp Gümrük Müdürlükleri mevcuttur. Bunlardan, Hopa Gümrük Müdürlüğü deniz sınır kapısı ve Sarp Gümrük Müdürlüğü ise kara sınır kapısı olarak faaliyette bulunmaktadır.

İlde dış ticarete konu başlıca ürünler arasında; kömür, kereste, mobilya, tekstil ürünleri, hurda metal, deri, gıda ürünleri ve inşaat malzemeleri yer almaktadır. Her ilde olduğu gibi, Artvin İlinde de *normal dış ticaret rejimi kapsamında gerçekleştirilen ithalat ve ihracat* yanında, bir sınır ili olması nedeniyle *sınır ticareti ile özel fatura kapsamında* da (61 sayılı tebliği) ithalat ve ihracat gerçekleştirilmektedir. Normal dış ticaret rejimi dahilinde gerçekleştirilen ithalat ve ihracat kapsamında ağırlıklı gıda maddeleri ihraç edilirken, deri, kereste vb. ürünler ithal edilmektedir. Sınır ticareti kapsamında ihracat yok denecek kadar az gerçekleştirilirken, ithal edilen ürünlerin tamamını petrol ürünleri oluşturmaktadır (Ateş ve Ayyıldız, 2002).

Öte yandan, normal dış ticaret rejimi kapsamında ihracat (gümrükleme) Sarp Sınır Kapısı'nda yapılmamaktadır. Bunun yerine, diğer gümrüklerde ihraç gümrüklemesi yapılan malların Sarp Sınır Kapısı'ndan transit geçişi yapılmaktadır (SKMİA, 2004). Dolayısıyla, ihracat rejimi kapsamında Sarp Sınır Kapısı'ndan yapılan ihracat büyük ölçüde transit nitelik arz etmektedir. Bu nedenle, Artvin ili ekonomisinde ticaret sektörünün analizinde, dış ticaret rakamlarına ilişkin yapılacak değerlendirmelerde temkinli davranmak gerekmektedir.

Tablo 20'de Hopa ve Sarp Gümrük Müdürlüklerinden dış ticaret kapsamında gerçekleştirilen ithalat ve ihracata ilişkin değerler yıllar itibariyle sunulmaktadır.

Tablo 20. Hopa ve Sarp Gümrük Müdürlüklerinden Gerçekleşen Dış Ticaret

Yıl	Hopa Gümrük Müdürlüğü		Sarp Gümrük Müdürlüğü		Dış Ticaret Hacmi			İhracat/İthalat (%)	
	İthalat (\$)	İhracat (\$)	İthalat (\$)	İhracat ** (\$)	İthalat (\$)	İhracat (\$)	Toplam	Artvin	Türkiye
1997	7 651 912	54 544 439	27 282 872	25 797 974	34 934 784	80 342 413	115 277 197	229,2	54,1
1998	39 662 447	61 123 532	22 096 306	25 582 436	61 758 753	86 705 968	148 464 721	140,3	58,7
1999	27 764 552	16 549 881	24 042 519	117 534 753	51 807 071	134 084 634	185 891 705	258,8	65,4
2000	56 623 429	6 263 064	33 633 215	86 418 060	90 256 644	92 681 124	182 937 768	102,6	51,0
2001	48 799 316	11 815 836	3 746 989	97 686 372	52 546 305	109 502 208	162 048 513	208,3	75,7
2002	110 822 937	19 143 613	4 233 471	101 771 126	115 056 408	120 914 739	235 971 147	105,0	69,9
2003	101 057 353	22 945 523	3 566 280	134 482 300	104 623 633	157 427 823	262 051 456	150,4	68,1
2004*	119 609 033	13 495 312	1 975 727	75 139 574	121 584 760	88 634 886	210 219 646	72,9	62,9

* Bu satırdaki tüm değerler, 2004 yılına ait ilk altı aylık değerleri göstermektedir.

** 3065 sayılı KDV Kanununun 11/1-b maddesi gereği 61 seri nolu KDV Genel Tebliğine istinaden özel fatura ile yapılan ticaret.

Kaynaklar:

- 1) HGMB, 2004. Hopa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü Brifingi, Artvin.
- 2) DİE, 2004. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı 2004 Haziran Ayı Geçici Dış Ticaret İstatistikleri (30.07.2004), Dış Ticaret İstatistikleri Haber Bültenleri (<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/DISTICIST/disticist.html> adresinden 06.08.2004 tarihinde elde edilmiştir).

Görüldüğü üzere, 1997-2003 yılları arasında Artvin İli dış ticaret faaliyetleri kapsamında gerçekleştirilen toplam ithalat ve ihracat değerleri dikkate alındığında, tüm yıllarda ihracatın ithalatı karşılama oranının % 100'ün üzerinde olduğu, bir başka ifadeyle tüm yıllarda yapılan toplam ihracatın toplam ithalat değerinden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu oran % 258.8 ile 1999 yılında en yüksek, % 102,6 ile 2000 yılında en düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Aynı periyotta Türkiye genelinde

ihracatın ithalatı karşılama oranı % 75,7 ile 2001 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Dolayısıyla, Türkiye genelinde Artvin ilinin aksine toplam ihracat değeri hiçbir yılda toplam ithalat değerini geçememiştir.

Öte yandan, Artvin İlinde 2004 yılının ilk altı ayında ihracatın ithalatı karşılama oranı (% 72,9) da aynı döneme ilişkin Türkiye ortalamasının (% 62,9) üzerinde gerçekleşmiştir. Ancak, İlde 2004 yılının ilk altı aylık ithalat ve ihracat rakamları, yıl sonunda toplam dış ticaret hacminin 2003 yılının çok üzerinde olacağını sinyallerini de vermektedir. Zira, söz konusu ilk altı ayda ihracatta 2003 yılı toplam ihracatının yarısından fazlasına ulaşılırken, ithalatta ise 2003 yılı ithalatının üzerine çıkmıştır.

İlin toplam dış ticaret hacmi incelenecek olursa, 2000 ve 2001 yıllarında bir miktar düşüş olmasına rağmen, toplam dış ticaret hacmi 2002 yılından itibaren yıllar itibarıyla tekrar artmaya başlamıştır.

Bu noktada, dış ticaretin önemli bir kısmına kaynaklık eden Sarp Sınır Kapısı her ne kadar Artvin İli içindeyse de, bu kapı üzerinden yürütülen ithalat-ihracat faaliyetleri büyük ölçüde transit nitelikte olmasından dolayı, il ekonomisinin analizinde dikkate alınmasının anlamlı olmayacağı, buna karşılık, dış ticaret faaliyetlerinin ildeki otelcilik-lokantacılık hizmetlerinin gelişmesinde ise hakim role sahip olduğu yönünde (Bocutoğlu, 2003) bir takım tespitler yapıldığını da unutmamak gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, özellikle Sarp Sınır Kapısı'nda yaşanan insan ve araç trafiği ile kısmen de Hopa Limanı'nda yaşanan gemi trafiği, ilin özellikle otel-lokantacılık sektörüne önemli katkılar sağlamaktadır. Zira, son yıllarda ticaret sektöründe yaşanan gelişmenin başlıca nedenlerinden biri de, söz konusu sınır kapılarının açılmasından sonra İl ekonomisinde yaşanan canlılıktır. Bu nedenle, Sarp Sınır Kapısı'ndaki insan ve araç trafiğine ve Hopa Limanı'ndaki gemi trafiğine ilişkin verilere bakmak faydalı olacaktır.

Sarp Sınır Kapısı'nda yaşanan yolcu trafiğini yansıtan ve Türk vatandaşı ile yabancı vatandaşların giriş çıkışlarını gösteren istatistiki veriler Tablo 21'de görülmektedir.

Buna göre, Sarp Sınır Kapısı'ndan giriş ve çıkış yapan hem Türk hem de yabancı vatandaş sayılarında 2002 yılına kadar genel bir azalma eğilimi izlenmektedir. Ancak, gelen ve giden yolcu sayıları 2003 yılında artış göstermiştir. Söz konusu artış eğiliminin devam etmesi, doğrudan ya da dolaylı olarak Artvin ekonomisinde ticaret sektöründe son yıllarda yaşanmakta olan gelişme eğilimine ivme kazandıracaktır.

Tablo 21. Sarp Sınır Kapısı Gelen ve Giden Yolcu Sayısı

Yıllar	Gelen Yolcu Sayısı			Giden Yolcu Sayısı		
	Türk Vatandaşı	Yabancı Vatandaş	Toplam	Türk Vatandaşı	Yabancı Vatandaş	Toplam
1997	58 286	168 071	226 357	65 757	175 350	241 107
1998	73 420	198 912	272 332	78 937	186 175	265 112
1999	59 017	188 389	247 406	59 298	166 116	225 414
2000	48 168	175 524	223 692	47 716	149 129	196 845
2001	40 891	143 337	184 228	41 001	141 097	182 098
2002	38 608	140 294	178 902	37 716	140 241	177 957
2003	44 688	147 999	192 697	44 035	152 631	196 666

Kaynak: SKMİA, 2004. TC Artvin Valiliği Sarp Sınır Kapısı Mülki İdare Amirliği 2004 Yılı Brifingi, Hazırlayan: Şahin Arslan-Kaymakam (Sarp Mülki İdare Amiri), Artvin.

Sarp Sınır Kapısı'nda ve Hopa Limanı'nda yaşanan araç ve gemi trafiğini yansıtan istatistiki veriler Tablo 22'de görülmektedir.

Gelen ve giden otobüs ve otomobil sayıları 2002 yılına kadar azalırken, 2003 yılında az da olsa bir artış göstermiştir. Tır-Kamyon sayıları ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiş ve tır-kamyon sayısı da 2003 yılında 2002'ye oranla az da olsa artmıştır.

Hopa Gümrük Müdürlüğü'nün faaliyet alanında bulunan Hopa Limanı 1997 yılında özelleştirilmiştir. Yıllık 3 milyon ton yük kapasiteli Hopa Limanı'nın özelleştirildiği 1997 yılından 2001 yılına kadar gerçekleştirilen toplam yükleme miktarı 781 074 ton, toplam boşaltma ise 1 303 980 tondur (Artvin Valiliği, 2003).

Tablo 22. Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı Araç ve Gemi Trafiki

Yıllar	Otobüs-Otomobil		Tır-Kamyon		Gemi Sayı	
	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden
1997	42 398	49 319	12 589	15 550	215	188
1998	38 913	44 480	14 409	15 464	419	401
1999	31 811	32 690	10 791	9 805	574	614
2000	21 517	28 145	15 033	15 511	310	309
2001	15 350	26 351	13 723	14 456	505	505
2002	10 613	25 307	14 420	13 333	99	59
2003	11 493	26 808	14 717	15 077	434	1

Kaynak: HGMB, 2004. Hopa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü Brifingi, Artvin.

Hopa Limanı'na gelen ve giden gemi sayısının en fazla olduğu yıl 1999 olup, bu sayı 2000 yılında önemli bir düşüş göstermiştir. Ancak, 2001 yılında gelen ve giden gemi sayısında önemli bir artış göze çarpmaktadır. 2003 yılında gelen gemi sayısı artarak 434'e ulaşırken, giden gemi sayısı ise birde kalmıştır (Tablo 22).

Dış ticaret kapsamında Artvin İli özelinde üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise Sınır Ticaret Merkezi (STM)* uygulamalarıdır. Halihazırda Artvin İlinde bir sınır ticaret merkezi henüz kurulmamış olmakla birlikte, bu konudaki çalışmalar sürdürülmektedir. Özellikle, Artvin ili dış ticaretinin daha önce de ifade edildiği üzere transit niteliğinin ağır basması, söz konusu dış ticaret faaliyetlerinin İl ekonomisine reel anlamda katkı sağlamasını sınırlamaktadır. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırabilmek için STM önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır.

STM'ler ile kurulacak bölgelerdeki ekonomik ve ticari faaliyetlere ivme kazandırılması, esnaf ve tacirler için komşu ülkelerle ticaret yapmak suretiyle ihracatın artırılması ve vergi kolaylıkları sağlanarak il ihtiyaçları dahilinde ithalat yapılması* imkanı getirilmesi amaçlanmaktadır. STM'lerin mevcut sınır ticaretine göre en önemli farkı işletmenin; bulunduğu ilin İl Özel İdaresi, Ticaret Odası veya Sanayi ve Ticaret Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası ile ilgili İhracatçı Birliklerinin katılımıyla oluşturulan ve STM'yi işleten anonim şirketin kontrolünde yürütülmesi dolayısıyla, ticari faaliyetlerde inisiyatifin idare ile meslek kuruluşları arasında paylaşılmasıdır (DTM, 2004).

STM'ler kanalıyla yapılacak dış ticaret sayesinde Bölge halkı için yeni istihdam kaynağı yaratılması ve buralara yapılacak mal nakliyesinde kullanılacak güzergahlarda faaliyet gösteren bilhassa küçük ve orta boy imalatçılar tarafından işletilmesi öngörülen

* Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine komşu ülkelere sınırı bulunan illerde Sınır Ticaret Merkezleri (STM) Kurulmasına İlişkin 2003/5408 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı 10 Nisan 2003 tarihli 25075 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olup, STM'lerin Artvin, Ardahan, Ağrı, Kars, Iğdır, Van, Hakkari, Şırnak, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis ve Hatay illerindeki gümrük hatlarında kurulması, ayrıca bu illere komşu Erzurum, Muş, Bitlis, Siirt, Diyarbakır, Batman ve Adıyaman İllerinin de "mücavir il" kapsamında uygulamadan yararlandırılması amaçlanmaktadır.
* Sınır Ticaret Merkezleri kapsamında ithal edilecek tarım ürünleri ithalatında % 40, sanayi ürünleri ithalatında ise tam vergi muafiyeti (%100) getirilmesini düzenleyen 2003/6401 sayılı Kararname 13 Aralık 2003 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

STM mağazalarında sergilenecek ürünlerin sınır hattında pazarlanması yoluyla, komşu ülkelere ihracat yapma olanağı tanınması, gerek nakliye, gerekse pazarlama unsurları açısından maliyetlerin aşağıya çekilmesi ve daha ucuza mal ihraç edilmesi amaçlanmaktadır (DTM, 2004).

1.4 Artvin İli Ticaret Sektörünün Darboğazları Stratejiler ve Çözüm Önerileri

Darboğazlar	Stratejiler/Öneriler
<ul style="list-style-type: none"> - Ticarete konu olabilecek ürünleri üretebilecek imalat sanayi sektörünün yok denecek kadar az gelişmiş olması ve bu kapsamda verilen KOBİ'lere yönelik devlet yardımı ve desteklerinden yeterince yararlanılamaması, - Kredi faiz oranlarının yüksek olması, - İlin coğrafi konumuna bağlı olarak gerek büyük pazarlara ve gerekse sanayinin gelişimi için temel şartlardan biri olan hammadde kaynaklarına uzaklık, - İlde kurulu bulunan ticaret şirketlerinin küçük ölçekli olması ve buna bağlı olarak da pazar geliştirme konusunda ar-ge girişimlerinde bulunamaması, - Dış ticaret rejimi kapsamında yapılan ihracatın transit nitelikte olması, bu nedenle dış ticaretin il ekonomisi üzerindeki doğrudan etkilerinin nispeten düşük seviyede gerçekleşmesi ve dış ticaret avantajlarından yeterince yararlanamaması, - Sınır kapısındaki bürokratik işlemlerin fazlalığı ve ihracat yapan firmaların vergi iadelerinde meydana gelen gecikmelerin dış ticareti olumsuz yönde etkilemesi, - İlin ekonomik hinterlandının darlığının yanında komşu illerin ve komşu ülke Gürcistan ve diğer BDT ülkelerinin gelir seviyesinin düşüklüğü, - İlde kurulacak üretime dönük tesisler için en önemli hedef pazar konumunda olan BDT ülkelerindeki siyasi, hukuki ve ekonomik kargaşa ve belirsizlik ortamının varlığı, - İl genelinde kamu kuruluşları bünyesinde faaliyet gösteren kantin, kooperatif gibi yerlerin halka açık satış yapması, askeri kantinlerin KDV istisnası vb. nedenlerle haksız rekabet oluşturması, - İlin sürekli göç verme eğilimi göstermesi, - Banka şubelerinin kredi limitlerinin düşük oluşu, - GSMH'nın 1500 doların üzerinde olması nedeniyle ilin yatırımlarda vergi ve sigorta teşviklerinden yararlanamaması, 	<ul style="list-style-type: none"> - Yörenin kendine özgü hammadde kaynaklarına özellikle de tarıma dayalı küçük ölçekli imalat sanayinin geliştirilmesi/teşvik edilmesi, - İlin en önemli doğal kaynakların biri olan ormanlardan, özellikle odun dışı bitkisel ürünlerin ticari amaçlı toplanması ve pazarlanması için kırsal halkın teşvik edilmesi, - Özellikle İlde kurulu bulunan tarımsal kooperatifler, yöreye has ürünlerin (bal, ceviz, çeşitli şifalı bitkiler vb.) doğrudan nihai tüketicilere ulaştırılması ve bu sayede üreticinin pazarladığı ürünlerden daha fazla getiri elde etmesini sağlamak için internet imkanlarının kullanımı konusunda üyelerini bilgilendirmesi ve desteklemesi, - Artvin gibi kalkınmada öncelikli illere tanınan yatırım kolaylıkları, teşvikler vb. uygulamalar hakkında il merkezi ve ilçelerde girişimci insanları bilgilendirici ve aydınlatıcı toplantı, seminer vb. organizasyonlar düzenlenmesi, - Söz konusu bilgilendirme amacına ilaveten danışmanlık hizmetlerini de yürütecek KOSGEB bünyesinde bir İşletme Geliştirme Merkezi ya da KOSGEB Temsilciliğinin il merkezinde açılması, - Hem kara hem de deniz sınır kapısına sahip olmanın avantajını kullanabilmek için Sınır Ticaret Merkezi kurulması çalışmalarının hızlandırılması yanı sıra serbest bölge oluşturulması için de çalışılması / lobi faaliyetlerinde bulunulması, - İç ve dış ticaretin canlandırılmasına katkı sağlamak amacıyla İlde bir soğuk hava deposunun kurulması, - Gürcistanla ikili ticari ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmak için pasavan geçiş imkânının sağlanması, - BDT ve diğer Kafkasya ülkelerinin içinde buldukları belirsizliğe rağmen, uzun vadede hem Türkiye ve hem de Artvin ili için önemli birer hedef pazar oluşturacakları gerçeğinden hareketle, söz konusu ülkelerin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal yapı

<ul style="list-style-type: none"> - Barajların başlamasıyla önceki yıllara göre nispeten canlanan ticaret sektörünün, çeşitli nedenlerle baraj inşaatlarının durdurulması sonucu bu canlılığını korumakta zorlanması, - Ulaşımın sağlanmasında neredeyse tek alternatifin İlde karayolu taşımacılığından geçmesi, bu noktada Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı'nı Batıya ve iç bölgelere bağlayan Karadeniz Sahil Yolu ve Baraj Yolu çalışmaları nedeniyle il merkezi ile diğer ilçeler ve iller arasındaki ulaşımın önemli ölçüde sekteye uğraması, - Barajlar sonrası yeni yol güzergahlarının belirlenmemiş olmasının, yapılacak olan yeni yatırımları olumsuz yönde etkilemesi, 	<p>ve bu yapıdaki değişme ve gelişmelerin, Artvin İli ekonomisinde yönlendirici rol üstlenebilecek kuruluşlar özellikle de Ticaret ve Sanayi Odaları tarafından oluşturulacak ortak bir birlik tarafından sürekli olarak izlenmesi,</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ticaret sektörünün itici gücü konumunda olan turizm sektörünün geliştirilmesi için projeye dayalı alternatif turizm yatırımı önerilerinin geliştirilmesi / uygulanması, - Yeni yüksek öğretim kurumlarının (yeni fakülte ve yüksek okulların yanı sıra mevcut fakültelerde yeni bölümler), açılmasına paralel olarak ilde bir üniversitenin kurulması yönünde girişimlerde bulunulması, - İlde mevcut ve açılması düşünülen fakülte, yüksek okul ve meslek yüksek okullarında sadece yurt içinden öğrenci alınması değil, başta BDT ülkeleri olmak üzere yabancı ülkelerden öğrenci alınması noktasında alternatiflerin araştırılması/geliştirilmesi, - Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı'ndaki dış ticaret faaliyetlerinin daha da canlandırılması ve il ekonomisine olan katkısının arttırılabilmesi için; Karadeniz Sahil Yolu projesinin bir an önce tamamlanması, - Benzer şekilde, hem dış ticaret ve hem de il ekonomisine önemli katkılar sağlayacak Hopa Limanı ve Sarp Sınır Kapısı'nı Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne bağlayacak Hopa tüneli ile birlikte barajlardan etkilenen Borçka-Artvin karayolu yol güzergahının tamamlanması. - Batum Havalimanı'nın ortak kullanıma açılması konusunda üst düzeyde sonuç alıcı girişimlerde bulunulması ve Batum'daki demiryolunun Hopa Limanı'na kadar uzatılması,
--	---

2. BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1 Giriş

Mali kaynakların toplanması ve kullanıcılara aktarılması gibi çok önemli bir işlevi üstlenmiş olan mali sektör, piyasa mekanizmasının beyni durumundadır. Güçlü bir ekonominin varlığı büyüyen ve sağlıklı çalışan bir mali sektör ile mümkündür. Sermaye piyasası henüz gelişme aşamasında olan ülkemizde, geleneksel olarak bankacılık sistemi mali sektörün temelini oluşturmakta ve mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurtdışı kaynakların da önemli bir bölümü bankalar aracılığıyla sağlanmaktadır (TBB, 2002).

Öte yandan, mali piyasalar ve bu piyasaların en önemli kurumları olan bankalar, ekonomideki sermaye birikiminin yatırıma ve üretime kanalize edilmesinde temel bir role sahiptir. Bir İl'in mali sisteminin yapısı ve işleyişi ise, İl ekonomisinde fonların (sermaye birikiminin) üretken yatırımlara kazandırılması açısından önemlidir (Yosmaoğlu ve Engin, 2002).

Türkiye'de mali sektör içinde en büyük payı (yüzde 75) oluşturan bankacılık sektörü, 1994 mali krizi ile aldığı darbenin ardından, Kasım 2000'de yaşanan krizin sonucunda ciddi finansman sorunları yaşamıştır. 2001 yılı Şubat ayında yaşanan krizin sonucu olarak, faiz oranlarının yükselmesi kaynak maliyetlerini artırmış, bankaların mali yapısı önemli ölçüde bozulmuştur. Ayrıca, reel sektörde krizin etkisiyle yaşanan daralma, bankaların geri ödenemeyen kredilerinde artışa neden olmuştur. Mali sistemin yapısı ve işleyişindeki sorunlar nedeniyle, bu sektörde bir yapısal reform programı uygulamaya konmuştur. Mali piyasalarda yaşanan krizlerden etkilenen ve mali bünyesi problemlili bankalara yönelik alınacak tedbirlere ilişkin olarak 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasının ardından, bazı bankalar Tasarruf Mevduat Sigorta Fonuna (TMSF) devredilmiştir (Yosmaoğlu ve Engin, 2002).

Ülkemiz bankacılık sektöründeki mevcut banka ve banka şubelerinin sayıları Tablo 23'te verilmekte olup, Türkiye'de 03.07.2004 tarihi itibarıyla toplam 49 banka faaliyet göstermektedir. Bunların da 35'i ticaret bankası, kalan 14'ü ise mevduat kabul etmeyen banka niteliğindedir.

Tablo 23. Türk Bankacılık Sisteminde Banka ve Bankaların Şube Sayıları, 2004

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Şube Sayısı*
Ticaret Bankaları	35	5955
Kamusal Sermayeli	3	1960
Özel Sermayeli	18	3612
Tasarruf Mevduatı Sig. Fon. Devredilen Bankalar	2	175
Yabancı Sermayeli	12	208
Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar	5	199
Türkiye'de Şube Açan Yabancı Bankalar	7	9
Mevduat Kabul Etmeyen Bankalar	14	18
Kamusal Sermayeli	3	4
Özel Sermayeli	8	11
Yabancı Sermayeli	3	3
Toplam	49	5973

* Yurt dışı şubeler dahil (3/7/2004 tarihi itibarıyla)

Kaynak: URL-1, <http://www.tbb.org.tr/asp/bankalarimiz1.asp>, et: 03.07.2004, Türkiye Bankalar Birliği.

Bu çalışmada, bankacılık sektörü Artvin ili özelinde; ilde mevcut banka ve şubelere ilişkin istatistikler ve son yıllarda banka mevduatları ve banka kredileri ile kredi/mevduat oranlarındaki değişimleri içerecek şekilde bir çok yönüyle ele alınıp irdelenmeye çalışılmıştır.

2.2 Artvin İlinde Bankacılık Sektörünün Mevcut Durumu

Artvin ilinde faaliyet gösteren bankaların tümü ticaret bankası niteliğinde olup, İldeki bankalar ve bu bankalara ait şube sayıları Tablo 24’te görülmektedir.

Tablo 24. Artvin İlinde Banka ve Şube Sayıları (2004)

	Bankalar	Şube Sayısı*
Kamu Sermayeli Bankalar	TC Ziraat Bankası A.Ş.	8
	Türkiye Vakıflar Ban. T.A.O.	1
	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	3
	Toplam	12
Özel Sermayeli Bankalar	Akbank T.A.Ş.	3
	Türkiye İş Bankası A.Ş.	5
	Toplam	8
Toplam Şube Sayısı		20

* Yurt dışı şubeler dahil (3/7/2004 tarihi itibarıyla)

Kaynak: URL-2, <http://www.tbb.org.tr/asp/sube2.asp>, et: 03.07.2004, Türkiye Bankalar Birliği, Şubeler.

İlde 2004 yılı itibarıyla üçü kamu sermayeli ve ikisi de özel sermayeli olmak üzere 5 farklı banka toplam 20 şubeyle faaliyetlerine devam etmektedir. Faaliyet gösteren söz konusu banka şubelerinin 12 adedi kamu (% 60), 8 adedi (% 40) ise özel sermayeli bankalara ait olup, mevduat kabul etmeyen herhangi bir banka bulunmamaktadır.

Ayrıca ilde şahıs şirketi niteliğinde faaliyet gösteren toplam 12 adet sigorta şirketi bulunmaktadır (Gürer, 2004). İl merkezinde sadece bir adet döviz bürosu faaliyet göstermektedir.

Artvin ilindeki banka ve banka şubelerinin ilçeler itibarıyla dağılımına bakıldığında (Tablo 25); ilde mevcut olan beş farklı bankanın tümünün yalnızca merkez ilçede bulunduğu, onu dörder bankayla Arhavi ve Hopa ilçelerinin takip ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, tüm ilçelerde faaliyet gösteren tek banka niteliğinde olan Ziraat Bankası, aynı zamanda Ardanoç, Murgul ve Şavşat ilçelerindeki yegane banka olma özelliğine de sahiptir. Ziraat Bankası’nın ardından en fazla sayıda şubesi olan banka ise özel sermayeli bir banka olan İş Bankası’dır.

Tablo 25. Artvin İlinde Faaliyet Gösteren Bankaların İlçelere Dağılımı (2004)

İlçeler	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Bankalar
Ardanoç	1	1	TC Ziraat Bankası
Arhavi	4	4	TC Ziraat Bankası AŞ, Türkiye İş Bankası AŞ, Türkiye Halk Bankası AŞ, Akbank TAŞ
Artvin merk.	5	5	TC Ziraat Bankası AŞ, Türkiye İş Bankası AŞ, Türkiye Halk Bankası AŞ, Akbank TAŞ, Türkiye Vakıflar Bankası TAO
Borçka	2	2	TC Ziraat Bankası AŞ, Türkiye İş Bankası AŞ,
Hopa	4	4	TC Ziraat Bankası AŞ, Türkiye İş Bankası AŞ, Türkiye Halk Bankası AŞ, Akbank TAŞ
Murgul	1	1	TC Ziraat Bankası AŞ,
Şavşat	1	1	TC Ziraat Bankası AŞ,
Yusufeli	2	2	TC Ziraat Bankası AŞ, Türkiye İş Bankası AŞ,
Toplam	20	20	-

Kaynak: URL-2, <http://www.tbb.org.tr/asp/sube2.asp>, et: 03.07.2004, Türkiye Bankalar Birliği, Şubeler.

İl genelinde Ziraat Bankası'ndan sonra en yaygın şube ağına 5 şube ile İş Bankası sahip olup, söz konusu şubelerin yanında İl genelinde muhtelif ilçelerde bulunan toplam 15 adet bankamatik makinesiyle hizmet vermektedir (URL-3).

Özetle, il genelinde bankacılık sektöründe şube sayılarına göre en gelişmiş ilçelerin; 5 şube ile Artvin Merkez ve 4'er şube ile Arhavi ve Hopa İlçeleri olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak da Artvin İli genelinde halkın bankacılık hizmetlerinde yararlanma düzeyi oldukça düşük olmaktadır.

Artvin ilinde banka ve şube sayılarının 1990-2004 yılları arasındaki değişimi ve bu değişime ilişkin çeşitli oranlar Türkiye değerleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 26'da gösterilmiştir.

Tablo 26. Artvin İli Banka ve Şube Sayılarının Dönemsel Değişimi (1990-2004)

Yıllar	Türkiye					Artvin		
	Banka		Şube		B/A**	Banka Sayısı (A)	Şube Sayısı (B)	B/A
	Sayı (A)	Ortalama*	Sayı (B)	Ortalama*				
1990	66	15	6540	92	99	7	30	5
1995	68	15	6220	82	91	7	30	4
1999	81	18	7642	96	94	7	30	4
2004	49	-	5928	-	121	5	20	4
1990-2004 Dönemi Yıllık Ort. Artış Hızı (%)	-1,8	-	-0,7	-	-	-2	-8,3	-
1990-2004 Dönemsel Değişim (%)	-25,7	-	-9,3	-	-	-28,6	-33,3	-

* İllere ait verilerin (banka sayılarının) aritmetik ortalamalarıdır.

** Banka başına düşen ortalama şube sayısını göstermektedir.

Kaynaklar:

- 1) Tulay, B., 2001. Türkiye'de İller ve Bölgeler İtibariyle Gelir, Nüfus, Banka Sayısı, Şube Sayısı, Toplam Krediler ve Toplam Mevduat "1990-1999", Bankacılar Dergisi, Sayı 38 (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr/turkce/calismalar.htm>) 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- 2) URL-2, <http://www.tbb.org.tr/asp/sube2.asp>, et: 03.07.2004, Türkiye Bankalar Birliği, Şubeler.

Tablo 26 incelendiğinde, ele alınan periyotta Artvin ilinde faaliyet gösteren banka ve şube sayılarında Türkiye geneline paralel şekilde azalma olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Artvin ilinde banka sayısındaki azalma oranı (% 28,6), Türkiye ile (% 25,7) çok yakın olmasına karşılık, şube sayısındaki azalma oranı (% 33,3) Türkiye ortalamasının (%9,3) bir hayli üzerinde gerçekleşmiştir. Benzer durum yıllık artış hızlarında da görülmektedir. 1990-2004 yılları arasında il genelinde 10 banka şubesi kapanmış olup, sadece banka şubesi sayısındaki bu azalma dahi il genelinde bankacılık sektörünün bir gerileme süreci yaşadığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Diğer taraftan, il başına düşen ortalama banka ve şube sayısı ile banka başına düşen ortalama şube sayısı açısından da Artvin ili Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir.

2.2.1 Banka Mevduatındaki Gelişmeler

Artvin ilinde banka mevduatlarının mevduat türlerine göre dağılımı Tablo 27'de verilmektedir. Buna göre, 2003 yılı itibariyle 178 623 Milyar TL banka mevduatı gerçekleşmiş olup, aynı yıl ilin toplam mevduatının % 58,7'sini tasarruf mevduatları, % 28,3'ünü döviz tevdiat hesapları oluşturmaktadır. Resmi kuruluşlar, ticari kuruluşlar ve diğer kuruluşlar mevduat oranları ise sırasıyla; % 5,7, % 5,6 ve % 1,7 olarak gerçekleşmiştir.

Öte yandan, söz konusu yılda DKB illeri arasında Artvin ili, toplam mevduat içinde tasarruf mevduatı oranı açısından birinci, döviz tevdiat hesapları oranı açısından ise sonuncu il konumundadır. Aynı zamanda Artvin ili DKB ve Türkiye ortalamalarıyla karşılaştırıldığında; tasarruf mevduat oranı açısından daha büyük, döviz tevdiat hesapları oranı açısından ise daha küçük değerlere sahiptir.

Tablo 27. Artvin İli ve DKB İllerinde Mevduat Türlerinin 2003 Yılı İtibariyle Miktar ve Oran Olarak Dağılımı

İller	Tasarruf Mevduatı		Resmi Kuruluşlar Mevduatı		Ticari Kuruluşlar Mevduatı		Bankalararası Mevduat		Döviz Tevdiat Hesabı		Diğer Kuruluşlar Mevduatı		Kıymetli Maden, Depo Hesapları		Toplam	
	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
Artvin	104 962	58,7	10 188	5,7	10 007	5,6	0	0,0	50 505	28,3	3 031	1,7	0	0,0	178 693	100,0
Giresun	172 376	34,7	22 774	4,6	37 610	7,6	0	0,0	254 836	51,2	9 698	2,0	0	0,0	497 294	100,0
Gümüşhane	27 485	35,7	2 079	2,7	4 152	5,4	0	0,0	37 658	48,9	5 573	7,2	0	0,0	76 947	100,0
Ordu	229 213	49,9	19 959	4,3	38 713	8,4	1	0,0	163 567	35,6	8 182	1,8	0	0,0	459 634	100,0
Rize	106 900	39,0	8 470	3,1	21 170	7,7	0	0,0	127 269	46,4	10 623	3,9	0	0,0	274 432	100,0
Trabzon	318 065	30,3	56 142	5,4	58 287	5,6	68	0,0	586 905	56,0	29 062	2,8	20	0,0	1 048 550	100,0
DKB	959 001	37,8	119 612	4,7	169 940	6,7	69	0,0	1 220 740	48,1	66 169	2,6	20	0,0	2 535 550	100,0
Türkiye	45 367 612	28,2	4 499 428	2,8	17 714 358	11,0	5 500 615	3,4	75 413 385	46,9	12 263 152	7,6	53 700	0,0	160 812 250	100,0

Kaynak:

- 1) TBB, 2003a. Bankalarımız 2003 (Kitap), (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği'nin <http://www.tbb.org.tr/asp/2003.asp>, adresinden 05.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- 2) TBB, 2004. 1996-2003 Döneminde İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı, YT 04, Haziran 2004. (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

İldeki mevduatın TL (Türk Lirası) ve YP (Yabancı Para) cinsinden 1996 ve 2003 yıllarındaki miktarı ve oransal olarak dağılımı Tablo 28'de görülmektedir.

Artvin ili 1996 ve 2003 yıllarında, toplam mevduat içinde TL mevduatı oranı açısından gerek DKB illeri ve gerekse DKB ve Türkiye ortalamasının bir hayli üzerinde (% 68 ve % 72) olmasına karşılık, YP mevduatı oranı açısından (% 32 ve % 28) ise her iki yılda da altında kalmıştır. Bir başka ifadeyle, Artvin ili, il toplam mevduatı içinde TL mevduatı oranı büyüklüğü açısından DKB illeri arasında birinci, YP mevduat oranı açısından ise sonuncu sırada yer almıştır. İlde 1996-2003 periyodunda TL'de % 134, YP'de ise % 96 olmak üzere toplam mevduat oranında % 122'lik bir artış yaşanmış olup, bu artış DKB ve Türkiye toplam mevduat oranı artışlarının (% 96 ve % 102) üzerinde olmuştur.

Tablo 28 Artvin ve DKB İllerinde Mevduatın Türk Lirası ve Yabancı Para Cinsinden Dağılımı (Milyon ABD Doları)

İller	1996						2003						1996-2003 Periyodu Değişimi (%)		
	TL	%	YP	%	Toplam	%	TL	%	YP	%	Toplam	%	TL	YP	Toplam
Artvin	39	68	18	32	58	100	92	72	36	28	128	100	134	96	122
Giresun	73	42	99	58	172	100	174	49	183	51	357	100	139	85	108
Gümüşhane	11	38	19	62	30	100	28	51	27	49	55	100	145	43	82
Ordu	96	55	79	45	174	100	212	64	117	36	330	100	122	49	89
Rize	49	48	54	52	103	100	106	54	91	46	197	100	115	69	91
Trabzon	133	34	256	66	389	100	331	44	421	56	753	100	149	64	93
DKB	402	43	525	57	927	100	944	52	876	48	1820	100	135	67	96
Türkiye	30 644	54	26 521	46	57 165	100	61 293	53	54 127	47	115 420	100	100	104	102

Kaynak:

- 1) TBB, 2004. 1996-2003 Döneminde İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı, YT 04, Haziran 2004. (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

Öte yandan, banka mevduatlarındaki değişme şube başına düşen ortalama mevduat miktarları açısından ele alındığında (Tablo 29); Artvin ilinde 1995 yılında şube başına düşen toplam mevduat 1,717 milyon ABD Doları iken, 2002 yılında % 171 oranında artış göstererek 4,664 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır. Söz konusu dönemde şube başına düşen toplam mevduattaki artış oranı hem DKB (% 108,6) ve hem de Türkiye ortalamasının (% 99,7) üzerinde olmasına rağmen, 1990 ve 2002 yıllarında mevduat miktarları daha düşük seviyede gerçekleşmiştir.

Tablo 29. Yıllar İtibariyle Şube Başına Düşen Ortalama Mevduat (Milyon ABD Doları) ve Oransal Değişimi (%)

İller	1995			2002			1995-2002 % değişim		
	TL	YP	Toplam	TL	YP	Toplam	TL	YP	Toplam
Artvin	1,125	0,592	1,717	2,968	1,696	4,664	163,9	186,6	171,7
Giresun	1,382	2,260	3,641	3,064	3,624	6,688	121,8	60,4	83,7
Gümüşhane	0,619	1,407	2,026	1,470	2,056	3,525	137,3	46,1	74,0
Ordu	1,489	1,528	3,017	3,451	2,788	6,239	131,8	82,5	106,8
Rize	1,004	1,303	2,307	2,217	3,285	5,502	120,8	152,1	138,5
Trabzon	1,250	3,083	4,333	2,819	5,981	8,801	125,5	94,0	103,1
DKB	1,238	1,997	3,235	2,853	3,894	6,747	130,5	95,0	108,6
Türkiye	3,466	3,654	7,120	6,335	7,887	14,221	82,7	115,8	99,7

Kaynak:

TBB, 2003b. Türk Bankacılık Sisteminde İllere ve Bölgelere Göre Şube Sayısı, Şube Bazında Mevduat ve Kredi Gelişimi "1995-2002", YT 03, Temmuz 2003. (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

İlde kişi başına düşen banka mevduatlarının gelişimi DKB illeri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 30'da verilmiştir.

Tablo 30. Artvin İlinde Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı ve DKB İlleri ile Karşılaştırılması (Dolar)

İller	1998	1999	2000	2001	2002	1998-2002 % Değişim
Artvin	448	475	464	405	496	10,7
Giresun	422	478	496	401	468	10,9
Gümüşhane	201	201	191	173	203	1,0
Ordu	250	286	273	246	291	16,4
Rize	387	429	445	353	417	7,8
Trabzon	493	534	568	557	572	16,0
DKB	367	401	406	356	408	11,2
Türkiye*	1 063	1233	1397	1096	1175	10,5

Not: Kişi başına hesaplamalarda 1990 ve 200 nüfus sayım yılları baz alınarak $P_n = P_0(1+r)^t$ formülüyle nüfus tahmini yapılmıştır. Ancak, DKB değerlerinin hesabında bölgedeki il değerlerinin aritmetik ortalamaları esas alınmıştır.

*Kıbrıs ve yabancı ülkeler hariç

Kaynak: Şimşek, M., 2004. Uygun Yatırım Alanları Araştırması-ARTVİN, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Nisan 2004, Ankara.

İlde 1998 yılında 448 dolar olan kişi başına düşen banka mevduatı miktarı % 10,7'lik artışla 2002 yılında 496 dolara ulaşmıştır. 2002 yılı itibariyle DKB illeri arasında kişi başına düşen banka mevduatı açısından Artvin, Trabzon'un (572 dolar) ardından ikinci sırada yer almaktadır. Bununla birlikte, ildeki kişi başına düşen mevduat miktarı, Türkiye ortalamasının yaklaşık yarısına denk gelmektedir.

2.2.2 Banka Kredilerindeki Gelişmeler

Bankacılık sisteminin temel işlevi, finansal aracılıktır. Bankaların fon aktarımına aracılık etmeleri, özellikle krediye dayalı finans işlemleri ticari hayatın sürdürülebilirliği ve özel sektör yatırımlarının finansmanı bakımından büyük önem taşımaktadır (Yosmaoğlu ve Engin, 2002).

Artvin ilindeki kredilerin sektörlere göre dağılımı 2002 ve 2003 yılları için Tablo 31’de verilmektedir. Buna göre, ilde ihtisas dışı kredilerin oranı 2003 yılında % 84 iken, aynı yıl bu oran DKB’de % 25 ve Türkiye’de ise % 90 olarak gerçekleşmiştir. İhtisas kredilerinde ise en yüksek pay % 12 ile tarım sektörüne aittir. İlde, gayrimenkul ve turizm son iki yılda hiç kredi kullanımı gerçekleşmeyen alanlar olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 31. Artvin İlinde Kredilerin Sektörlere Göre Miktar ve Oransal Olarak Dağılımı (Cari Fiyatlarla)

İl Bölge		İhtisas Kredileri										İhtisas Dışı Krediler		Toplam				
		Tarım		Gayrimenkul		Mesleki		Denizcilik		Turizm		Diğer		Milyon TL	%	Milyon TL	%	
		Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%					
Artvin	2002	1 654	12	0	0	0	0	149	1	0	0	1 499	11	10 339	76	13 641	100	
	2003	478	1	0	0	1 045	3	0	0	0	0	3 817	11	28 649	84	33 989	100	
DKB	2002	1 150	638	77	169	0	0	8 219	1	1 139	0	23 735	2	304 055	20	1 487 955	100	
	2003	1 463	161	71	309	0	37 320	2	0	0	963	0	38 157	11	508 948	25	2 048 858	100
Türkiye	2002	2 439	787	5	233 074	0	3 589	0	175 436	0	63 882	0	2 717 734	5	46 997 988	89	52 631 490	100
	2003	3 216	133	5	284 295	0	689 738	1	0	0	86 804	0	2 672 040	4	62 053 114	90	69 002 124	100

Kaynaklar:

TBB, 2003a. Bankalarımız 2003 (Kitap), (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği’nin <http://www.tbb.org.tr/asp/2003.asp>, adresinden 05.07..2004 tarihinde elde edilmiştir).

TBB, 2003c. Türk Bankacılık Sisteminde Mevduat ve Kredi çeşitlerinin İllere ve Bölgelere Dağılımı 2002, YT 02, Ağustos 2003 (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

Artvin ilinde kredilerin uzun dönemdeki (1996-2003) değişimine bakıldığında (Tablo 32), ihtisas kredilerinde % 75,2’lik bir gerileme, buna karşılık ihtisas dışı kredilerde ise % 212,2’lik bir artış söz konusudur.

Öte yandan, 2003 yılında kredi paylarına göre iller sıralandığında, DKB illeri arasında Artvin Gümüşhane’nin önünde sondan bir önceki il iken, Türkiye genelindeki sıralamada ise 81 il arasında 67. sırada yer almıştır (TBB, 2004).

Tablo 32. Artvin İlinde Kredilerin Dağılımı (Milyon ABD Doları) ve Değişimi (%)

İller	1996			2003			% Değişme (1996 – 2003)		
	İhtisas Kredileri	İhtisas Dışı Krediler	Toplam	İhtisas Kredileri	İhtisas Dışı Krediler	Toplam	İhtisas Kredileri	İhtisas Dışı Krediler	Toplam
Artvin	15	7	22	4	21	24	-75,2	212,2	10,6
Giresun	134	56	190	1.055	52	1.108	687,2	-5,8	483,7
Gümüşhane	8	2	10	3	13	16	-66,2	608,0	63,6
Ordu	42	74	116	20	93	113	-51,4	24,5	-2,7
Rize	25	8	33	6	30	36	-74,1	270,4	9,2
Trabzon	37	82	119	17	157	174	-54,9	92,2	46,1
DKB	261	228	489	1.105	365	1.471	323,1	60,1	200,4
Türkiye	8 493	27 413	35 906	4 988	44 537	49 525	-41,3	62,5	37,9

Kaynak: TBB, 2004. 1996-2003 Döneminde İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı, YT 04, Haziran 2004. (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

Kişi başına düşen banka kredisi açısından Artvin İli ile diğer DKB illeri karşılaştırmalı olarak Tablo 33’te sunulmuştur.

Tablo 33. Artvin İlinde Kişi Başına Düşen Banka Kredileri ve DKB İlleri ile Karşılaştırılması (Dolar)

İller	1998	1999	2000	2001	2002	1998-2002 % Değişim
Artvin	151	158	246	61	44	-70,9
Giresun	1 206	2 029	3 065	1 432	1 322	9,6
Gümüşhane	81	71	124	38	25	-69,1
Ordu	151	116	150	74	53	-64,9
Rize	245	131	245	77	67	-72,7
Trabzon	177	120	191	62	121	-31,6
DKB	335	438	670	291	272	-18,8
Türkiye*	607	535	672	327	379	-70,9

Not: Kişi başına hesaplamalarda 1990 ve 200 nüfus sayım yılları baz alınarak $P_n = P_0(1+r)^t$ formülüyle nüfus tahmini yapılmıştır. Ancak, DKB değerlerinin hesabında bölgedeki il değerlerinin aritmetik ortalamaları esas alınmıştır.

*Kıbrıs ve yabancı ülkeler hariç

Kaynak: Şimşek, M., 2004. Uygun Yatırım Alanları Araştırması-ARTVİN, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Nisan 2004, Ankara.

2002 yılında 44 Dolar ile DKB illeri arasında sondan ikinci sırada yer almış ve gerek DKB (272 dolar) ve gerekse Türkiye ortalamasının (379 dolar) oldukça altında kalmıştır. Kişi başına düşen banka kredisi açısından ilk sırada yer alan Giresun İlinde 1 322 dolar gibi çok yüksek meblağının oluşmasında, Fiskobirlik'in değişik üretim merkezlerinden fındık alımı için kullandığı kredilerde Giresun'u merkez olarak kullanmasının (Şimşek, 2004) etkili olduğu ifade edilmektedir. Bunun sonucu olarak diğer DKB illeri ile Giresun arasındaki kişi başına düşen banka kredisi miktarındaki uçurum sonucu DKB ortalaması da yükselmekte, fakat yine Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

2.2.3 Kredi/Mevduat Oranındaki Gelişmeler

Artvin ilindeki kredi mevduat oranları Tablo 34'te görülmektedir. İlde 1996 yılında % 38,2 olan kredi mevduat oranı inişli çıkışlı bir seyir izledikten sonra 2003 yılında % 19 olarak gerçekleşmiş olup, söz konusu yılda DKB illeri arasında kredi mevduat oranı en düşük il olan Rize'nin ardından Artvin ikinci sırada yer almıştır. Bir başka ifadeyle, 2003 yılında gerek DKB ve gerekse Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında Artvin İlinin kredi/mevduat oranı açısından oldukça düşük düzeyde kaldığı hemen dikkati çekmektedir. Kaldı ki, 1996-2003 periyodunda neredeyse tüm yıllarda Artvin ilinin kredi mevduat oranları, DKB ve Türkiye ortalamasının altında seyretmiştir. Burada dikkat çeken bir diğer özellik Giresun dışında DKB'deki tüm illerde 1996'dan 2003 yılına geldiğinde kredi mevduat oranlarının düşmüş olmasıdır.

Tablo 34. Artvin İli Kredi/Mevduat Oranları (%)

İller	Yıllar							
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Artvin	38,2	37,2	33,7	33,2	52,9	15,0	8,9	19,0
Giresun	110,6	139,0	285,7	424,9	617,8	356,7	282,6	310,4
Gümüşhane	31,3	22,7	40,3	35,4	65,0	21,8	12,4	28,2
Ordu	66,5	59,3	60,4	40,5	55,0	29,9	18,1	34,2
Rize	32,0	19,3	63,4	30,6	55,0	21,7	16,0	18,3
Trabzon	30,6	40,7	36,0	22,5	33,6	11,1	21,2	23,1
DKB	52,8	60,2	90,8	105,3	155,2	75,7	65,9	80,8
Türkiye	62,8	70,2	58,4	45,0	50,0	31,8	37,0	42,9

Kaynak: TBB, 2004. 1996-2003 Döneminde İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı, YT 04, Haziran 2004, (Türkiye Bankalar Birliği'nin <http://www.tbb.org.tr> adresinden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

Artvin ilinin kredi/mevduat oranı açısından oldukça gerilerde kalması, İlerdeki gerek işletmelerin gerekse bireylerin nakit ihtiyaçlarını karşılamada bankacılık kesimi kredi imkanlarını yeterince kullanamadıkları/kullanmadıklarını ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle, İlde bankacılık kesimi tarafından toplanan mevduatlardan başka iller faydalanmakta ve Artvin'den diğer illere bir kaynak transferi olmaktadır (Şimşek, 2004). Bu durum, başta işsizlik olmak üzere çeşitli nedenlerle il dışına yoğun bir göç verme durumunda kalan Artvin bir il için son derece düşündürücüdür. Zira, göçün önlenmesi ve ilin sosyo-ekonomik açıdan kalkındırılabilmesi için sanayiden turizme varıncaya kadar bir çok sektörde yeni yatırımlara ihtiyaç duyulan ilde, söz konusu yatırımların hayata geçirilebilmesi için olmazsa olmazlardan birisi finansmandır. Ancak, özellikle finansman ya da kredi temini konusunda da önemli sıkıntılar yaşandığı bir gerçektir.

2.3 Artvin İlinde Bankacılık Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri

Bir ekonomide mali sistem; mali araçlar, mali araçlar ve mali piyasalardan oluşur. Mali sistemin temel unsurlarından biri de bankacılık sektörüdür. Bankacılık sektörü, mali sistem içerisinde üzerinde kurulu olduğu ödemeler sistemi aracılığı ile, tasarrufların yatırıma dönüştürülmesinde kaynak (fon) aktarımına aracılık eden bir sektördür (Yıldırım, 2004).

Bankacılık sektörü, kaynak transferlerini gerçekleştirerek bir çok sektörde yapılacak olan yatırımların hayata geçirilmesi ve bu sayede yeni istihdam ve gelir alanları oluşturulmasına katkı sağlayarak, bir ülke ya da bölge ekonomisinin geliştirilmesi ve canlandırılmasında kilit rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, Ülkemiz bankacılık sektöründe özellikle son yıllarda yaşanan ciddi sorunlar, ekonomiyi önemli ölçüde etkilemiştir. Bankacılık sektöründe son yıllarda yaşanan söz konusu sorunlar göz önüne alındığında, Artvin İli bankacılık sektöründe yaşanan sorunların bunlardan ayrı düşünülemediği anlaşılmaktadır.

Bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, Türkiye bankacılık sektörünün karşılaştığı (Yıldırım, 2004; Yosmaoğlu ve Engin, 2002) ve aynı zamanda Artvin İli bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkileyen başlıca sorunları;

- Ülke genelinde yaşanan ekonomik istikrarsızlık,
- iktisadi krizlerin etkisiyle bankaların tahsili gecikmiş kredilerinin artması,
- mali riskler,
- kredi/mevduat oranının düşük olması,
- yüksek kaynak maliyeti,
- haksız rekabet koşulları,
- küçük ve orta ölçekli işletmelerin kredi imkanlarından yararlanamaması,
- teknolojiye hızlı gelişmeler,
- öz kaynakların yetersizliği ve
- yeniden yapılanma sorunları

şeklinde sıralamak mümkündür.

Sayılan bankacılık sektörü sorunlarından bazılarını Artvin İli özelinde daha da somutlaştırmak açısından, önceki bölümlerde verilen mevcut durum bilgileri yardımıyla şu tespitleri yapmak mümkündür:

Ülke genelinde yaşanan ekonomik kriz ve istikrarsızlığın bir sonucu olarak, Artvin İlinde 1999 yılında 7 farklı banka 30 şubesiyle faaliyetine devam ederken, söz konusu yıldan sonra 2 banka ve 10 banka şubesinin kapanmasıyla, 2004 yılı itibarıyla il genelinde banka sayısı 5'e ve şube sayısı ise 20'ye düşmüştür. Bir başka ifadeyle, Ülke ekonomisinde yaşanan krizlerin de etkisiyle Artvin İlinde bankacılık sektörü, banka ve şube sayıları açısından hiç de küçümsenemeyecek bir küçülme yaşamıştır. Doğal olarak bu küçülme, İilde özellikle kişi başına düşen kredi ile kredi/mevduat oranlarındaki düşüşü de beraberinde getirmiştir.

Ciddi boyutlarda finansman güçlüğü içinde olan ve kaynak maliyeti artan Türk bankacılık sisteminde yaşanan krizlere bağlı olarak, kredi geri dönüşlerinde yaşanan güçlükler bankaları kredi arzını daraltmaya yöneltmiş ve bu kurumlar geleneksel bankacılık işlemlerinden uzaklaşmışlardır. Kredi arzındaki daralmadan en çok, yüksek faiz oranları dolayısıyla finansman kanallarına giremeyen küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) etkilenmiştir (Yosmaoğlu ve Engin, 2002). Artvin İlinde de kredi arzında yaşanan daralmadan etkilenen kesimlerin başında KOBİ olarak tabir edilen işletmelerin yanında çeşitli bireysel girişimcilerin de yer aldığı görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da, İl genelinde yaşanan göçün en önemli nedeni ve İlin de en önemli sorunlarından biri olan işsizlik adeta körüklenmiştir.

Kişi başına düşen banka mevduatı ve kişi başına düşen banka kredisi açısından Türkiye ortalamasının çok altında olan İilde, bu duruma ilave olarak kredi mevduat oranı da oldukça düşüktür. Bu noktada, İl genelinde bir çok sektörde gerçekleştirilecek yatırımlar için ihtiyaç olmasına rağmen, özellikle kredi mevduat oranının düşüklüğü, İlden toplanan mevduatların bir başka ifadeyle İlin öz kaynaklarından diğer illere transfer edilmesi gibi tezat bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Artvin ilinde mali sektör ve bu kapsamda da bankacılık sektöründe yaşanan yukarıda kısmen değinilen sorun ve darboğazların çözümü, Türkiye bankacılık sektörünün sorunlarının çözümüne bağlıdır. Bu noktada, öncelikle Ülke genelinde sürdürülen mali reformların tamamlanması, mali sektörde kaynakların etkin, verimli ve şeffaf bir şekilde kullanımıyla birlikte, son yıllarda kapanan ve fona devredilen bankalarla birlikte, bankacılık sektörüne yönelik ortaya çıkan güvensizliğin giderilmesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Artvin İline yönelik olarak şu önerileri sıralamak mümkündür:

Bankacılık sektöründe, kredi/mevduat oranlarının düşüklüğünden dolayı, İlin zaten sınırlı olan kaynaklarının başka illere transferini önlemek için, üretime dönük uygun yatırım alanları tespit edilip, bu alanlarda gerek KOBİ'lerin ve gerekse bireysel girişimcilerin kredi almaları özendirilmeli/teşvik edilmelidir.

Gerek kişi başına düşen mevduat ve gerekse kredi açısından oldukça geride olan İilde, bankacılık hizmetlerinden vatandaşları daha fazla yararlandırabilmek için; güven, müşteri memnuniyeti ve hizmet çeşitliliğini esas alan bir yaklaşım azami derece de benimsenmelidir.

3. MALİ YAPI

3.1 Giriş

Bir çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bölgeler ve İller arasında ekonomik yönden dengesizlikler söz konusudur. Bu dengesizliklerin giderilmesi, yani az gelişmiş bölge ya da illerin kalkındırılması için, kamu sektörüne büyük görevler düşmektedir. Bu görevlerden en önemlisi de bu yörelere yeterli düzeyde kamu hizmet ve yatırımlarının yönlendirilmesidir. Kamu hizmetlerinin ve yatırımlarının en etkin şekilde sağlanması, bu yörelere kaynak tahsislerine imkân verecek güçlü bir kamu maliyesi ile mümkündür. Kişi başına düşen kamu harcamaları, bir ilin kamu hizmetlerinden yararlanma derecesini gösterir. Kamu gelirleri ise, kamu hizmetlerinin sağlam finansman kaynaklarına dayalı olması bakımından önemlidir (Ulusoy, 1994; Yosmaoğlu ve Engin, 2002).

Artvin İli özellikle tarım ve sanayi başta olmak üzere hizmet sektörü kapsamındaki bir çok alt sektörün de yeterince gelişmemiş olması ve buna bağlı olarak da işsizliğin en önemli sorun olarak öne çıkması sonucu Ülkemizde en çok göç veren ve vermeye devam eden illerin başında gelmektedir. Bu nedenlerdir ki, ekonomik açıdan yeterince gelişmemiş olan Artvin İli kalkınmada öncelikli yörelere kapsamına alınmıştır. İşte Artvin gibi kamu yatırımlarında, gelişmiş illere göre Devletin biraz daha ayrıcalıklı davranma durumunda olduğu, bir başka ifadeyle kamu yatırımlarına biraz daha fazla ihtiyaç duyulduğu illerde, kamu maliyesi daha bir önemli olmaktadır.

Bu bölümde, Artvin İl Maliyesi ele alınacak ve genel ve katma bütçe içerisindeki kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin büyüklüğü incelenecektir. Kamu yatırımları, özel sektör yatırım teşvikleri, vergi tahakkuk ve tahsilatları da bu kısımda ele alınacak ve İl maliyesinin sorunları ve çözüm önerilerine yer verilecektir.

3.2 Artvin İli Mali Yapısının Genel Durumu

3.2.1 Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde devletin yaptığı tüm harcamaları kapsamakta olup, Artvin ilinde kamu maliyesi kapsamında 1999-2003 periyodunda yapılan harcamalar gider ve bütçe türüne göre Tablo 35’te sunulmaktadır.

Tablo 35. Artvin İli Genel ve Katma Bütçe Giderleri (Milyar TL) ve Oransal Dağılımı (%)

Düzyey	Yıl	Giderler		Personel		Diğer Cari		Yatırım		Transfer		
		Genel Büt.	Katma Büt.	Genel Büt.	Katma Büt.	Genel Büt.	Katma Büt.	Genel Büt.	Katma Büt.	Genel Büt.	Katma Büt.	
Artvin	1999	31 471	2 154	23 938	1 823	2 776	140	2 515	170	2 242	21	
	%	100,0	100,0	76,1	84,6	8,8	6,5	8,0	7,9	7,1	1,0	
	2000	43 612	20 985	33 121	3 741	4 319	258	2 928	2 753	3 244	14 233	
	%	100,0	100,0	75,9	17,8	9,9	1,2	6,7	13,1	7,4	67,8	
	2001	65 003	28 568	49 894	5 892	6 289	350	5 075	4 091	3 745	18 235	
	%	100,0	100,0	76,8	20,6	9,7	1,2	7,8	14,3	5,8	63,8	
	2002	97 210	39 050	74 912	9 260	9 584	584	6 831	8 045	5 883	21 161	
	%	100,0	100,0	77,1	23,7	9,9	1,5	7,0	20,6	6,1	54,2	
	2003	123 917	47 748	96 907	12 790	10 084	689	8 927	8 138	7 999	26 131	
	%	100,0	100,0	78,2	26,8	8,1	1,4	7,2	17,0	6,5	54,7	
	DKB	2003	123 7246	403 035	937 712	237 658	75 828	24 395	109 042	79 132	114 664	61 850
	%	100,0	100,0	75,8	59,0	6,1	6,1	8,8	19,6	9,3	15,3	
Türkiye	2003	278 67304	12 186 677	24 644 276	5 556 486	7 274 384	943 520	2 459 234	4 705 887	93 489 410	980 784	
%	100,0	100,0	19,3	45,6	5,7	7,7	1,9	38,6	73,1	8,0		

URL-3, <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten> et: 05.07.2004, TC Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Görüldüğü üzere, 1999-2003 periyodunda ilin konsolide bütçesi içerisinde genel bütçe giderleri ve bu kapsamda personel giderleri çok önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim, personel giderlerinin genel bütçe içindeki payı 1999 yılında % 76,1 iken, 2003 yılında % 78,2 olmuştur. Bu oran, 2003 yılında hem DKB (% 75,8) ve hem de Türkiye ortalamasının (% 19,3) üzerindedir. Aynı yıl ildeki yatırım harcamaları, genel bütçe içinde % 7,2 ve katma bütçe içinde ise % 17'lik payı teşkil etmektedir (Tablo 35).

Artvin ili konsolide bütçesine genel olarak bakıldığında (Tablo 36); en büyük payı tüm yıllarda personel giderlerinin oluşturduğu, 2003 yılında ise % 63,9 oranında paya sahip olduğu görülmektedir. Bu oran açısından Artvin DKB ortalamasının (% 71,7) altında, Türkiye ortalamasının (% 21,6) üzerindedir. Aynı yıl il konsolide bütçesi; % 63,9 personel harcamaları, % 19,9 transfer harcamaları, % 9,9 yatırım harcamaları ve % 6,3 diğer cari harcamalardan oluşmuştur. Ele alınan dönem sonunda, personel ve diğer cari harcamalar oransal olarak düşüş gösterirken, yatırım ve transfer harcamalarında artış meydana gelmiştir.

Tablo 36. Artvin İli Konsolide Giderleri (Milyar TL) ve Oransal Dağılımı (%)

İl Bölge	Yıl	Konsolide Bütçe Toplamı		Personel		Diğer cari		Yatırım		Transfer	
		Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
Türkiye	1999	33 625	100,0	25 761	76,6	2 916	8,7	2 685	8,0	2 263	6,7
	2000	64 597	100,0	36 862	57,1	4 577	7,1	5 681	8,8	17 477	27,1
	2001	93 571	100,0	55 786	59,6	6 639	7,1	9 166	9,8	21 980	23,5
	2002	136 260	100,0	84 172	61,8	10 168	7,5	14 876	10,9	27 044	19,8
	2003	171 665	100,0	109 697	63,9	10 773	6,3	17 065	9,9	34 130	19,9
DKB	2003	1 640 281	100,0	1 175 370	71,7	100 223	6,1	188 174	11,5	176 514	10,8
Türkiye	2003	140 053 981	100,0	30 200 762	21,6	8 217 904	5,9	7 165 121	5,1	94 470 194	67,5

URL-4, <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten> et: 05.07.2004, TC Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

3.2.2 Kamu Yatırım Harcamaları

Artvin ilinde 1999-2004 yılları arası kamu yatırım harcamaları ve bunların sektörlere göre dağılımı ile DKB ve Türkiye içindeki payları Tablo 37'de verilmektedir

Tablo 37. Artvin İlinde Kamu Yatırım Harcamaları ve Sektörlere Göre Dağılımı (Cari Fiyatlarla)

İl Bölge	Türkiye	1999		2000		2001		2002		2003		2004	
		Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%	Milyar TL	%
Artvin	Sektör												
	Tarım	347	2,1	270	1,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0	-	0,0
	Madencilik	60	0,4	180	0,7	110	0,2	690	0,6	890	0,2	1 640	0,6
	İmalat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Enerji	12 350	75,8	19 550	75,2	58 400	91,3	105 100	93,0	558 002	98,2	27 5475	97,2
	Ulaş. Haber.	2 113	13,0	3 650	14,0	2 460	3,8	3430	3,0	2 050	0,4	100	0,0
	Turizm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Konut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Eğitim	940	5,8	1 229	4,7	1 368	2,1	2 065	1,8	3 100	0,5	1 750	0,6
	Sağlık	117	0,7	237	0,9	537	0,8	610	0,5	856	0,2	1 750	0,6
Diğer K. Hiz.	372	2,3	888	3,4	1 062	1,7	1 110	1,0	3 361	0,6	2 785	1,0	
Toplam	16 299	100,0	26 004	100,0	63 937	100,0	113 005	100,0	568 259	100,0	283 500	100,0	
DKB	56 944	-	89 392	-	1 88 366	-	315 499	-	856 308	-	551 225	-	
Türkiye	4 611 469	-	7 612 580	-	8 197 996	-	15 533 564	-	16 009 223	-	16 093 343	-	
Artvin / DKB (%)	28,6	-	29,1	-	33,9	-	35,8	-	66,4	-	51,4	-	
Artvin/Türkiye (%)	0,4	-	0,3	-	0,8	-	0,7	-	3,5	-	1,8	-	

Not: 2004 yılında Artvin'in de içinde bulunduğu fakat illere göre ayrılamayan yatırımlar, ilin kamu yatırım harcamalarına dahil olmayıp, muhtelif kamu yatırımları olarak adlandırılan bu yatırımların toplamı 5 630 milyar TL'dir.

Kaynak: URL-5, <http://www.dpt.gov.tr/kamuyat>, et: 05.07.2004, DPT, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı.

Tablo 37 incelendiğinde, ele alınan periyotta ildeki yatırım harcamalarının DKB ve Türkiye içindeki payının sürekli olarak arttığı görülmektedir. Nitekim, 1999 yılında DKB ve Türkiye yatırım harcamaları içindeki il payı sırasıyla % 28,1 ve % 0,4 iken, aynı oran 2004 yılında % 51,4 ve % 1,8'e yükselmiştir. Hatta 2003 yılında ilin kamu

yatırım harcamalarının Türkiye içindeki payı % 3,5'e kadar yükselmiştir. Söz konusu oranların bu denli yükselmesinde, ilde son yıllarda yapımına başlanan baraj yatırımlarının önemli payı vardır.

Diğer taraftan, ildeki yatırımların sektörlere göre dağılımına bakıldığında yine baraj yatırımlarının etkisiyle 1999'da % 75,8 olan enerji sektörü payının, 2004 yılında % 97,2'ler seviyesine ulaştığı görülmektedir. Burada dikkati çeken bir diğer özellik ise, konut ve imalat ile ilin geleceği için son derece önemli bir konumda olan turizm sektöründe herhangi bir yatırım harcamasının son altı yıl içinde kamu yatırımları arasında yer bulmamasıdır.

Artvin ilindeki kamu yatırımlarının sektör bazında projelere göre dağılımı Tablo 38'de verilmektedir. Buna göre, 2004 yılı itibariyle Artvin ili sınırları içinde yürütülmekte olan proje sayısı 20 ve bu projelerin toplam yatırım bedeli 7 322 250 Milyar TL olup, 2004 yılına kadar harcanan miktar (3 523 519 Milyar TL) toplam yatırım tutarının % 48'ine karşılık gelmektedir. 2004 yılında yapılacak harcama tutarı ise 283 500 Milyar TL olarak belirlenmiştir.

Yatırım projelerinin ilçeler itibariyle dağılımına bakıldığında, projelerin büyük ölçüde merkez ilçede yoğunlaştığı, hiçbir kamu yatırımının olmadığı tek ilçenin ise Yusufeli olduğu görülmektedir. Yusufeli'nde herhangi bir kamu yatırımı projesinin olmayışında, ilçenin yapılması planlanan barajla birlikte tamamen kaldırılacak olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 38. Artvin İli 2004 Yılı Kamu Yatırımlarının Sektörlere ve Projelere Göre Dağılımı (Milyar TL)

Sektör ve Proje Adı	Yer (İl ve İlçesi)	İşin Başlama Bitiş Tarihi	Toplam Proje Tutarı	2003 Sonu Tah. Har. Top.	2004 Yatırımı Toplam
MADENCİLİK SEKTÖRÜ TOPLAMI			1 640	-	1 640
KBİ A.Ş.GN.MD. TOPLAMI			1 640	-	1 640
Kabarcet Mevkii Kutu Menfez İnşaatı	Murgul	2002-2004	1 540	-	1 540
Arama-Sondaj	Murgul	2004-2004	100	-	100
ENERJİ SEKTÖRÜ TOPLAMI			7 072 364	3 302 958	275 475
DSİ GN.MD. TOPLAMI			7 065 188	3 300 982	274 201
Deriner Barajı ve HES (DOKAP)	Merkez	1993-2007	2 864 422	1 994 428	118 000
Borçka Barajı ve HES (DOKAP)	Merkez	1997-2005	1 037 725	778 027	102 000
Muratlı Barajı ve HES (DOKAP)	Merkez	1997-2005	687 409	528 527	52 000
Yusufeli Barajı ve HES (DOKAP)	Merkez	1997-2008	1 619 645	-	2 200
Artvin Barajı ve HES (DOKAP)	Merkez	1997-2009	855 987	-	1
TCK GN.MD. TOPLAMI			7 176	1 976	1 274
Çoruh Havzası Yolları	Merkez	2001-2005	7 176	1 976	1 274
ULAŞTIRMA SEKTÖRÜ TOPLAMI			203 300	190 600	100
TCK GN.MD. TOPLAMI			203 300	190 600	100
Hopa-Kemalpaşa-Sarp (Hopa Geçişi Dahil) (DOKAP)	Hopa	1977-2005	170 800	169 600	50
Borçka-Camili	Borçka	1991-2006	32 500	21 000	50
EĞİTİM SEKTÖRÜ TOPLAMI			11 904	9 115	1 750
MEB TİCARET VE TUR.ÖĞRT.GN.MD. TOPLAMI			2 350	1 600	750
Meydancık Çok Programlı Lise(DOKAP)	Şavşat	1997-2004	2 350	1 600	750
MEB ORT.ÖĞR.YURT.VE BU.D.BŞK. TOPLAMI			1 300	850	450
Öğrenci Pansiyonu(DOKAP)	Şavşat	1997-2004	1 300	850	450
MEB ÖĞRETMENE.HİZ.VE SOS.İŞL.D TOPLAMI			1 150	850	50

Öğretmenevi (DOKAP)	Hopa	1996-2005	1 150	850	50
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ TOPLAMI			7 104	5 815	500
Orman Fakültesi (20000 m ²) (DOKAP)	Merkez	1994-2005	7 104	5 815	500
SAĞLIK SEKTÖRÜ TOPLAMI			11 619	6 918	1 750
SAĞLIK BAKANLIĞI TOPLAMI			11 619	6 918	1 750
Devlet Hastanesi (DOKAP)	Ardanuç	1993-2005	7 384	5 000	750
Devlet Hastanesi (DOKAP)	Merkez	1997-2005	4 235	1 918	1 000
DİĞER KAMU HİZ. SEKTÖRÜ TOPLAMI			21 423	13 928	2 785
KÖY HİZMETLERİ GN.MD. TOPLAMI			14 321	9 286	1 335
Köy İçmesuyu Yapımı	Merkez	1991-2006	14 321	9 286	1 335
SANAYİ VE TİCARET BAK. TOPLAMI			7 102	4 642	1 450
Küçük Sanayi Sitesi (DOKAP)	Merkez	1985-2006	2 260	900	350
Küçük Sanayi Sitesi (DOKAP)	Hopa	1998-2004	3 665	3 065	600
Küçük Sanayi Sitesi (DOKAP)	Arhavi	2000-2004	1 177	677	500
ARTVİN İLİ TOPLAMI			7 322 250	3 523 519	283 500
Muhtelif Kamu Yatırımları *					
İdame-Yenileme	Ankara, Artvin, Samsun	2004-2004	80	-	80
Çayeli-Ardeşen-Hopa	Rize, Artvin	1983-2009	965 300	326 400	3 000
Kampus Altyapısı	Trabzon, Artvin	1978-2005	8 042	6 848	300
Makine ve Teçhizat Alımı	Trabzon, Artvin	2004-2004	1 500	-	800
Bilgi Teknolojileri	Trabzon, Artvin	2004-2004	900	-	600
Makine ve Teçhizat Alımı (DAP) (DOKAP)	Kars, Artvin	2004-2004	400	-	400
Bilgi Teknolojileri (DAP) (DOKAP)	Kars, Artvin	2004-2004	250	-	250
Katı Atık Etüdü	Rize, Artvin	2004-2004	200	-	200

Kaynak: URL-5, <http://www.dpt.gov.tr/kamuyat> et: 05.07.2004, DPT, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı.

3.2.3 Özel Sektör Yatırım Teşvikleri

Artvin ilinde 2003 yılında verilen yatırım teşvik belgeleri ve bunların DKB ve Türkiye değerleri ile karşılaştırması Tablo 39'da sunulmaktadır.

Tablo 39. Artvin İline Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin DKB ve Türkiye İle Karşılaştırılması

İller	Yıllar	Sektör	Belge sayısı (adet)	Toplam Yatırım (Milyon TL.)	Sabit Yatırım (Milyon TL.)	Döviz Kullanımı (1000 \$)	İstihdam (Kişi)
Artvin	2003	İmalat	1	650 000	650 000	35	40
		Hizmet	4	48 690 000	48 690 000	25 955	185
		Toplam	5	49 340 000	49 340 000	25 990	225
Giresun	2003	Madencilik	1	3 335 000	3 335 000	1 877	20
		İmalat	1	452 560	452 560	65	10
		Hizmetler	2	1 604 396	1 604 396	337	10
		Toplam	4	5 391 956	5 391 956	2 279	40
Gümüşhane	2003	Madencilik	1	3 320 000	3 320 000	633	50
		Hizmetler	1	800 000	800 000	230	15
		Toplam	2	4 120 000	4 120 000	863	65
Ordu	2003	İmalat	4	12 893 251	12 893 251	4 021	997
		Hizmetler	6	4 002 390	4 002 390	-	75
		Toplam	10	16 895 641	16 895 641	4 021	1 072
Rize	2003	İmalat	3	6 137 907	6 137 907	771	135
		Hizmetler	3	1 950 000	1 950 000	68	25
		Toplam	6	8 087 907	8 087 907	839	160
Trabzon	2003	İmalat	2	19 164 751	19 164 751	12 349	335
		Hizmetler	14	18 277 816	18 277 816	7 744	202
		Toplam	16	37 442 567	37 442 567	20 093	537
DKB	2003	Madencilik	2	6 655 000	6 655 000	2 510	70
		İmalat	11	39 298 469	39 298 469	17 241	1 517
		Hizmetler	30	75 324 602	75 324 602	34 334	512
		Toplam	43	121 278 071	121 278 071	54 085	2 099
Türkiye	2003	Toplam	3 847	25 012 573 353	25 011 165 495	10 230 563	171 539
Artvin/DKB (%)	2003		11,6	40,7	40,7	48,1	10,7
Artvin/Türkiye (%)	2003		0,1	0,2	0,2	0,3	0,1

Kaynak: URL-6, http://www.die.gov.tr/esp_III_Bolge.htm, et: 29.07.2004

2003 yılının ilk yarısında İle verilen yatırım teşvik belgesi sayısı 5 adet olup, verilen belge sayısı açısından Artvin ili DKB'nin % 11,6'sına, Türkiye'nin ise % 0,1'ine karşı gelmektedir. Artvin ili 49 340 000 Milyon TL teşvik kapsamındaki toplam yatırım tutarı ile DKB'nin % 40,7'sini, Türkiye genelinin ise % 0.2'sini oluşturmaktadır. Aynı zamanda, Artvin İli hem teşvik kapsamındaki yatırım tutarı büyüklüğü (49 340 000 Milyon TL) ve hem de teşvik belgesi başına düşen yatırım tutarı büyüklüğü (9 868 000 Milyon TL) açısından DKB illeri arasında ilk sırada yer almaktadır.

Artvin teşvik belgeleri kapsamında kullanılan döviz büyüklüğü açısından DKB illeri arasında % 48,1 ile yine ilk sırada yer alırken, aynı oran Türkiye geneli için % 0,3 olarak gerçekleşmiştir.

Kullanılan teşvik belgeleri kapsamında, gerek toplam yatırım büyüklüğü ve gerekse döviz kullanımı açısından, Artvin diğer DKB illerinin önünde yer almasına rağmen, İlin en büyük sorunu olan istihdama katkı açısından bakıldığında, % 10,7'lik oranla ancak üçüncü sırada yer alabilmiştir.

3.2.4 Kamu Gelirleri

Artvin ili konsolide bütçe gelirlerinin dağılımı 1999-2003 periyodunu kapsayacak şekilde, DKB ve Türkiye değerleri ile karşılaştırmalı olarak Tablo 40'da sunulmaktadır.

2003 yılı itibariyle Artvin ili konsolide bütçe gelirlerinin % 88,7 gibi çok büyük bir bölümünü, vergi gelirleri oluşturmaktadır. İlin vergi gelirlerinin konsolide bütçe gelirleri içindeki payı, gerek DKB illeri ve gerekse Türkiye vergi gelirlerinin konsolide bütçe içindeki paylarından (sırasıyla % 86,9 ve % 84,1) daha büyüktür.

Tablo 40. Artvin İli Konsolide Bütçe Gelirlerinin Tahsilatı (Cari fiyatlarla-Milyar TL)

İl Bölge Türkiye	Yıllar	Genel Bütçe				Katma Bütçe	Konsolide Bütçe Toplamı
		Vergi Gelirleri	Vergi Dışı Normal G.	Özel Gelir ve Fonlar	Toplam		
Artvin	1999	19 703	1 897	27	21 627	18	21 645
	2000	21 907	3 045	0	24 952	44	24 996
	2001	28 586	4 874	1	33 461	139	33 600
	2002	42 509	9 707	160	52 376	327	52 703
	2003	52 962	5 503	108	58 573	1 124	59 697
	%	88,7	9,2	0,2	98,1	1,9	100,0
DKB	2003	614 764	69 147	1989	685 900	21 331	707 231
	%	86,9	9,8	0,3	97,0	3,0	100,0
Türkiye	2003	84 334 247	1 0242 301	3919258	98 495 806	1 742 316	100 238 122
	%	84,1	10,2	3,9	98,3	1,7	100,0

Kaynak: URL-4, <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten> et: 05.07.2004, TC Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü.

Artvin ili konsolide bütçe gelir ve giderleri karşılaştırmalı olarak Tablo 41'de verilmektedir. Buna göre, ilin konsolide bütçe gelirlerinin Türkiye konsolide bütçe gelirleri içindeki payı, ele alınan periyotta fazlaca bir değişme göstermeyip, 2003 yılında % 0,06 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, giderlerin de Türkiye konsolide bütçe giderleri içindeki payı önemli bir değişiklik göstermeyip, 2003 yılında % 0,12 olmuştur.

Aynı tabloda gelirlerin giderleri karşılama oranını gösteren sekizinci sütuna bakıldığında, Artvin ilinde söz konusu oranının nispeten düşük olduğu görülmektedir. Nitekim, söz konusu oran 2003 yılında Artvin ili için % 34,78 iken, DKB ve Türkiye'de

sırasıyla % 43,12 ve % 71,57 olarak gerçekleşmiştir. İlde 2003 yılı itibariyle tahsilatın tahakkuk içindeki payı % 84,81 ile DKB ortalamasına (% 84,11) oldukça yakın iken, Türkiye ortalamasının (% 88,29) altındadır.

Tablo 41. Artvin İli Konsolide Bütçe Gelir ve Gider Karşılaştırması (Cari Fiyatlarla-Milyar TL)

İl Bölge Türkiye	Yıllar	Gelirler			Giderler		2/3 (%)	2/1 (%)
		Tahakkuk [1]	Tahsilat [2]	Top. Tah. İç. Payı (%)	Giderler [3]	Top. Gid. İç. Payı (%)		
Artvin	2000	28 882	24 996	0,07	64 597	0,14	38,70	86,55
	2001	42 145	33 600	0,07	93 571	0,12	35,91	79,72
	2002	61 934	52 703	0,07	136 260	0,12	38,68	85,10
	2003	70 387	59 697	0,06	171 665	0,12	34,78	84,81
DKB	2003	840 865	707 231	0,71	1 640 281	1,17	43,12	84,11
Türkiye	2003	113 533 316	100 238 122	100,00	140 053 981	100,00	71,57	88,29

Kaynak: URL-4. <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten> et: 05.07.2004, TC Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

3.2.5 Vergi Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatı

Artvin ilinde 1999-2003 periyodunda yıllar itibariyle vergi gelirlerinin tahakkuk ve tahsilat miktarları ve bunlara ilişkin oranlar ile DKB ve Türkiye değerleri Tablo 42’de yer almaktadır.

İlde vergi gelirleri tahakkuk/tahsilat oranı 1999-2000 periyodunda önce düşmüş, daha sonra tekrar artmıştır. Özellikle 2000 ve 2001 yıllarında görülen düşüşte ilgili yıllarda ülke genelinde yaşanan ekonomik krizlerin etkili olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, 2003 yılında Artvin ilinde söz konusu oran % 90,01 iken, DKB’de % 87,16 ve Türkiye’de ise % 92,64 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 42. Artvin İlinde Vergi Gelirlerinin Tahakkuk ve Tahsilatı (Cari Fiyatlarla-Milyar TL)

İl Bölge Türkiye	Yıllar	Tahakkuk	Tahsilat	Tahsilat/Tahakkuk (%)	Türkiye Tahsilatı İçindeki Payı
Artvin	1999	21 845	19 703	90,19	0,13
	2000	25 121	21 907	87,21	0,08
	2001	33 735	28 586	84,74	0,07
	2002	47 411	42 509	89,66	0,07
	2003	58 843	52 962	90,01	0,06
DKB	2003	705 322	614 764	87,16	0,73
Türkiye	2003	91 035 198	84 334 247	92,64	100,00

Kaynak: URL-4. <http://www.muhasabat.gov.tr/mbulten> et: 05.07.2004, TC Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü

Artvin ilinde 2003 yılı sonu itibariyle vergi mükellefi sayısı 26 731 olup, mükelleflerin; % 34,8’i KDV, % 32,1’i diğer vergiler (MTV+DA+MB), % 20’si gerçek usulde, % 10,3’ü basit usulde ve sadece % 2,9’u kurumlar vergisi mükellefi konumundadır (Tablo 43). Kurumlar vergisi mükellefi sayısının toplam vergi mükellefi sayısı içindeki payının bu denli düşük olması, il genelinde şirketleşme yerine, genelde şahıs işletmelerinin ağırlıklı olarak tercih edilmesinden kaynaklandığı ifade edilebilir.

Öte yandan, toplanan vergi gelirlerinin GSYİH’ya oranı olarak tanımlanan vergi yükü kavramı, toplam gelirlerin devlete geri dönen kısmını göstermesi açısından önem taşımaktadır. 2000 yılı sonu itibariyle Artvin İlinde 21 907 Milyar TL vergi tahsilatı olduğu (Tablo 42) dikkate alınırsa, vergi yükünün % 6,4 olduğu ortaya çıkmaktadır. Oysa aynı yıl Türkiye’de bu oran yüzde 21,3 olarak gerçekleşmiştir (URL-6).

Tablo 43. Artvin İli Vergi Mükellefi Sayıları (2003)

Türü	Mükellef	
	Sayı	%
Gerçek	5 337	20,0
Basit	2 747	10,3
Kurum	775	2,9
KDV	9 295	34,8
Diğer Vergiler (MTV+DA+MB)	8 577	32,1
Toplam	26 731	100,0

Kaynak: URL-7. <http://www.maliye.gov.tr/defterdarliklar/artvin/default.htm>, et: 28.07.2004

3.3 Artvin İli Mali Yapısının Sorunları ve Çözüm Önerileri

Kamu kesimi dengesinin sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması ekonomik istikrarın sağlanması için olduğu kadar, kalkınmanın finansmanı ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının kapatılmasına yönelik bölgesel kalkınma politikalarının başarısı bakımından da önem taşımaktadır. Kamu sektörünün sürdürülebilir bir finansman yapısına geçmesi ile birlikte, kalkınmanın finansmanı ve bölgelerarası gelişmişlik farkını kapatacak yatırımlar için kaynak kullanma imkanı doğacaktır. Kamu finansmanı sorununun çözülmesi ise, diğer başka faktörler yanında, illerin kaynak yaratma kapasitelerine ve kamusal hizmetlerin finansmanına katkı yapabilmelerine bağlıdır (Yosmaoğlu ve Engin, 2002).

Artvin’de İl Maliyesinin karşı karşıya olduğu sorunlar ile bunlara yönelik bazı çözüm önerileri aşağıda sunulmaktadır.

Sorunlar:

- Kamu yatırımları kapsamında son altı yıl içinde enerji sektöründeki baraj yatırımları dışında il genelinde özellikle işsizliği azaltabilecek düzeyde yatırımların söz konusu olmaması,
- Özellikle, İlin geleceğinde önemli bir yeri olacağı düşünülen turizm sektöründe herhangi bir kamu yatırımına rastlanmaması,
- Özel sektöre sağlanan yatırım teşvik belgeleri ve miktarı açısından diğer DKB illerinden daha iyi durumda olmasına rağmen, özel sektöre verilen teşviklerin İlin en önemli sorunu olan istihdama katkı sağlama noktasında yeterince tatmin edici olmaması,
- Vergi tahsilat/tahakkuk oranı açısından Türkiye ortalamasının altında olunması, bir başka ifadeyle tahakkuk edilen verginin tahsilinde karşılaşılan sorunların tam olarak çözülememiş olması,
- İl genelinde vergi yükünün düşük olması,
- Özellikle personel yetersizliğine bağlı olarak verimli bir vergi denetimi gerçekleştirilememesi,
- Gerek hizmet binası ve gerekse teknolojik donanım noktasındaki yetersizliklerden dolayı iş ve işlemlerin etkin biçimde yürütülememesi,

Öneriler:

- İl düzeyinde gerek kamu yatırımlarının planlanmasında ve gerekse özel

sektör teşviklerinin verilmesinde istihdam sorununun çözümüne katkı sağlayacak projelere öncelik verilmesi,

- Vergi dairelerindeki iş ve işlemlerin daha hızlı, etkin ve güvenilir bir şekilde yürütülebilmesini sağlamak amacıyla, bazı illerde uygulanmakta olan otomasyon uygulamasına ilk aşamada Artvin ardından Hopa Vergi Dairesi'nde geçilmesi,
- İl genelinde vergi tahsil oranını yükseltmek, kayıp ve kaçakları önlemek için; Vergi İstihbarat Merkezi Çalışmaları (BİDDEP) ve Nakil Vasıtaları Vergi Daireleri Otomasyon Projesi (MOTOP) uygulamalarına geçilmesi,

4. KAYNAKLAR

- AESOB, 2004. Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Kayıtları (Artvin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği tarafından 94 sayılı ve 28.06.2004 tarihinde Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne Oda bilgileri hakkında gönderilen yazı), ARTVİN.
- ARTSO, 2004. Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 434 sayılı yazı), ARTVİN.
- Artvin Valiliği, 2003. Artvin İli Sonuç Raporu, 22.08.2003, 53 Sayfa+ 9 Sayfa Ek, Artvin.
- ATSO, 2004. Artvin Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Artvin Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 6-A/ 377 sayılı yazı), ARTVİN.
- Ateş, A., Ayyıldız, R., 2002. Artvin Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması, TC Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, ISBN 975-6918-76-4, Ankara.
- Bocutoğlu, E., 2003. Artvin Ekonomisinde sanayi ve Ticaret sektörlerinin Yeri ve Geleceği Üzerine Bazı Düşünceler, Artvin İlinin Ekonomik Kalkınması Semineri, 25-26 Ekim 2003, Vizyon Sineması Salonu, Artvin, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayın No: 2003/166, İstanbul.*
- BOTSO, 2004. Borçka Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Borçka Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 23.06.2004 tarih ve 404 sayılı yazı), ARTVİN.
- DAP-III, 2002. Doğu Anadolu Projesi Ana Planı-Mevcut Durum ve Analizi, Cilt III-Sanayi ve Hizmetler, DPT, Ankara
(<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/dap/durum3.pdf> , et: 06.08.2004)
- DİE, 1992, 1990 GENEL NÜFUS SAYIMI Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (ARTVİN), DİE Yayın No: 1552, Ankara.
- DİE, 1998. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler Artvin, DEİ Yayın No: 2129, Ankara.
- DİE, 2001, 2000 GENEL NÜFUS SAYIMI Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri (ARTVİN), DİE Yayın No: 2498, Ankara.
- DİE, 2002. İllere Göre Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 2000, DİE Yayın No: 2582, ISSN 1302-1745, ISBN 975-19- 3042-1, Ankara.
- DİE, 2003. 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, TC Devlet İstatistik Enstitüsü, Sayı. B.02.01.DİE.0.10.00. 906 - 164, 14/10/2003, 23 s.,
http://www.die.gov.tr/sanayi_sayimi/gsisII141003.pdf, 13.06.2004
- DİE, 2004. Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı 2004 Haziran Ayı Geçici Dış Ticaret İstatistikleri (30.07.2004), Dış Ticaret İstatistikleri Haber Bültenleri (<http://www.die.gov.tr/TURKISH/SONIST/DISTICIST/disticist.html> adresinden 06.08.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- DOKAP-III, 2000. Doğu Karadeniz Gelişme Planı (DOKAP)-Nihai Rapor, Cilt III-Ekonomik Sektörler, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Japonya Uluslar arası İşbirliği Ajansı JICA.

- DTM, 2004. Sınır Ticaret Merkezleri, Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü - Özel İhracat Dairesi, İGEME'den Bakış, Yıl: 8, Ocak – Nisan 2004, Sayı: 26 (<http://www.igeme.org.tr/TUR/bakis/sayi%2026/bakis2638.htm>, adresinden 19.07.2004 tarihinde elde edilmiştir.)
- HGMB, 2004. Hopa Gümrük ve Muhafaza Başmüdürlüğü Brifingi, Artvin.
- HOTSO, 2004. Hopa Ticaret ve Sanayi Odası Kayıtları (Hopa Ticaret ve Sanayi Odası tarafından Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen 24.06.2004 tarih ve 328 sayılı yazı), ARTVİN.
- Seyidoğlu, 1992. Ekonomik Terimler-Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayınları, No 4, Ankara.
- SKMİA, 2004. TC Artvin Valiliği Sarp Sınır Kapısı Mülki İdare Amirliği 2004 Yılı Brifingi, Hazırlayan: Şahin Arslan-Kaymakam (Sarp Mülki İdare Amiri), Artvin.
- STİM, 2003. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü tarafından; 11.12.2003 tarih ve B.14.4.İLM.0.08.00.01-01/1480 sayılı ile Artvin Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü'ne gönderilen İl Brifingi Tabloları konulu resmi yazı, ARTVİN.
- STİM, 2004. Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Brifingi, Artvin Valiliği, Artvin.
- Şimşek, M., 2004. Uygun Yatırım Alanları Araştırması-ARTVİN, Türkiye Kalkınma Bankası Araştırma Müdürlüğü, Nisan 2004, Ankara.
- URL-1, <http://www.tbb.org.tr/asp/bankalarimiz1.asp>, et: 03.07.2004, Türkiye Bankalar Birliği, Türk Bankacılık Sistemi Gruplar Bazında, Banka ve Bankaların Şube Sayıları.
- URL-2, <http://www.tbb.org.tr/asp/sube2.asp>, et: 03.07.2004, Türkiye Bankalar Birliği, Şubeler.
- URL-3, www.isbank.com.tr, et: 29.07.2004.
- URL-4, <http://www.muhasibat.gov.tr/mbulten> et: 05.07.2004, TC Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü
- URL-5, <http://www.dpt.gov.tr/kamuyat>, et: 05.07.2004, DPT, Kamu Yatırımlarının İllere Göre Dağılımı.
- URL-6, http://www.die.gov.tr/esg_III_Bolge.htm, et: 29.07.2004
- URL-7, <http://www.maliye.gov.tr/deftardarliklar/artvin/default.htm>, et: 28.07.2004
- Gürer, 2004, Yetkili Acenteler, (Bu çalışma, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği tarafından hazırlanan; <http://www.tsrbsb.org.tr/private/trk/sayi93/incear91.htm> sayfadan 05.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- TBB, 2002. Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi “TBB'nin Değerlendirme ve Önerileri”, Bankacılar Dergisi, sayı 43, 2002 (<http://www.econturk.org/Turkiye-2002.html>, et: 06.07.2004., Econturk web sayfasından alınmıştır).
- TBB, 2003a. Bankalarımız 2003 (Kitap), (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği'nin <http://www.tbb.org.tr/asp/2003.asp>, adresinden 05.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).

- TBB, 2003b. Türk Bankacılık Sisteminde İllere ve Bölgelere Göre Şube Sayısı, Şube Bazında Mevduat ve Kredi Gelişimi “1995-2002”, YT 03, Temmuz 2003. (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- TBB, 2003c. Türk Bankacılık Sisteminde Mevduat ve Kredi çeşitlerinin İllere ve Bölgelere Dağılımı 2002, YT 02, Ağustos 2003 (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- TBB, 2004. 1996-2003 Döneminde İllere ve Bölgelere Göre Mevduat ve Kredi Dağılımı, YT 04, Haziran 2004. (Bu çalışma, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr>) istatistiki raporlar menüsünden 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- Tulay, B., 2001. Türkiye’de İller ve Bölgeler İtibariyle Gelir, Nüfus, Banka Sayısı, Şube Sayısı, Toplam Krediler ve Toplam Mevduat “1990-1999”, Bankacılar Dergisi, Sayı 38 (Bu makale, Türkiye Bankalar Birliği web sayfasından (<http://www.tbb.org.tr/turkce/calismalar.htm>) 04.07.2004 tarihinde elde edilmiştir).
- Ulusoy, A., Trabzon alt Bölgesinin Kamu Ekonomisi Açısından İncelenmesi, Bölgesel Klakınma sempozyumu’94, Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu İllerinin-Sosyo-Ekonomik Yapısı: Sorunlar-Politikalar, 13-15 ekim 1994, Bildiriler Kitabı, s. 110-138, Trabzon.
- Yıldırım, O., 2004. Türk Bankacılık Sektörünün Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Mali Riskler, (Bu çalışmaya; <http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/oguzbanka.doc>, adresinden 28.07.2004 tarihinde ulaşılmıştır).
- Yosmaoğlu, N., Engin, F., 2002. Bolu İl Gelişme Planı Hizmetler Sektörü Raporu, 80 s., Bolu.